

Interview met Dirck Cluyt • Zouden ze nog leven... ? • Nogmaals: pseudoscorpionen •
Volken verplaatsen • Honing helpt bij kinderhoest • BD-imkerdag

Bijenhouden

7e jaargang | 1
februari 2013

1 Nederlandse BijenhoudersVereniging

NBV

NEDELANDSE
BIJENHOUDERSVERENIGING

Inhoud

- 4 De ene drachtplant is de andere niet**
Het waardecijfer voor imker én bij blijft een willekeurige zaak
- 10 Dirck Cluyt, tuinbaas en eerste Nederlandse bijenpraktijkonderzoeker**
Redacteur Bart de Coo reisde in de tijd om Dirck te interviewen
- 17 Hommels en pesticiden**
Vragen en een antwoord bij een krantenbericht
- 19 Nederlandse dames imkeren gretiger dan Duitse**
Maar de Duitsers zijn beter in imkerstatistieken

En verder

Praktisch

- 6 Zouden ze nog leven...?
- 7 Verplaatsen van bijenvolken
- 8 Ervaringen van vader en dochter met materiaal

Onderzoek

- 13 Hoeveel stuifmeel zit er in honing?
- 14 Helpen pseudoscorpionen tegen varroa? We zijn er nog niet achter

Tekening

- 16 Nest van de angeloze Iratim-bij (slot)

Gelezen/gezien

- 18 Bijengelezen snippets – Boekaankondiging

Uit de imkergemeenschap

- 20 Nieuwe stal in Veenendaal
- 21 Maak zelf een bijvriendelijke voerbak
- 22 Tel thuis mee voor De Duurzame Bij
- 23 Programma BD-imkerdag
- 24 Column: Rob en Andree helpen elkaar

25 Honing goed tegen kinderhoest

26 Imkeren in de groene Drentse omgeving

Vereniging

- 28 Mail van NBV-voorzitter Jan Dommerholt | Advies bestuivingsvergoeding | Petje af voor de leraren | Cursussen | Familiebericht | Vraag & aanbod | Agenda | Trotse cursisten met diploma op de foto

Colofon

Bijhouden, vakblad voor bijenhouders

Jaargang 7, nummer 1, februari 2013

ISSN 0926-3357

Uitgegeven door de NBV. Verschijnt 8 keer per jaar, omstreeks 1/2, 15/3, 1/5, 15/6, 1/8, 15/9, 1/11, 15/12. Oplage 6.500 ex.

Redactie

Tineke Brascamp-van der Lee, hoofdredacteur.

Bart de Coo, Kees van Heemert,

Henk van der Scheer, Rob Veeneklaas

Vaste medewerkers

Leo van der Heijden, Nienke de Jong (register),

Ingrid en Iebe Monderman, Rob van Veldhuijzen,

Hayo Velthuis, Bertus Wieringa

Redactie & administratie

Marga Canters (secr.),

Grintweg 273, 6704 AP Wageningen

t 0317 42 24 22 f 0317 42 41 80

e redactie@bijenhouders.nl

Niet-commerciële advertenties

in 'Vraag en aanbod' € 10 per 20 woorden,

elk extra woord € 0,25. Uitsluitend voor

particulieren met incidentele aanbiedingen.

U ontvangt voor de kosten een factuur.

Tarieven voor handelsadvertenties op

aanvraag.

Alle in Bijhouden gepubliceerde meningen en inzichten zijn voor rekening van de auteurs.

De redactie beslist over plaatsing van kopij en

behoudt zich het recht voor bijdragen zo nodig

in te korten, te redigeren of een eigen reactie

te plaatsen. De recentste versie van

het Groene Boekje wordt aangehouden.

Inhoud van advertenties valt buiten verantwoordelijkheid van de redactie.

Overname artikelen en illustraties na vooraf-

gaande toestemming van de redactie en met

bronvermelding.

Digitale foto's (resolutie 300 dpi bij 10 x 15

cm) per e-mail of upload.

Kopij uiterlijk 8 weken vóór de datum van

verschijnen aan te leveren bij Marga Canters.

Beknopte aankondigingen en berichten uit de

vereniging uiterlijk 6 weken tevoren.

Voor opgave van advertenties geldt vier weken.

Tekst per e-mail.

Vormgeving en opmaak

GAW ontwerp en communicatie

Druk

BDU Grafisch bedrijf BV, Barneveld

Omslagillustratie: Nieuwe bijenstal onder de

rook van Veenendaal. Foto: redactie

‘Bijenhouden’ voor het bijen houden

Op verzoek van de Europese Commissie is de Europese ‘Voedsel- en Warenautoriteit’ EFSA begonnen met een beoordeling van de risico’s voor bijen van de neonicotinoiden imidacloprid, clothianidine en thiamethoxam. Aanleiding was de beschikbaarheid van nieuwe kennis en van monitoringresultaten uit de praktijk. Of, om het anders te zeggen, tussentijds beschikbaar gekomen informatie had wetenschappelijke twijfel doen rijzen of alle risico’s van neonicotinoiden tot nu toe voldoende in beeld zijn geweest en goed beoordeeld.

Het gaat de EFSA om de acute en chronische effecten op overleving en ontwikkeling van bijenvolken en om de effecten van niet-dodelijke hoeveelheden op overleving en gedrag van bijen. Meegenomen worden alle beschikbare studies en literatuur. Dat zijn er ongelooflijk veel, en van wisselende kwaliteit, terwijl veel studies nog niet volgens die nieuwste vraagstellingen zijn uitgevoerd. Het kost daarom heel veel werk om tot zo’n nieuwe beoordeling te komen, en het is dan ook nog niet heel erg opgeschoten. Maar het proces is in gang, en tot nu toe zijn er Europese toepassingen geïdentificeerd van zowel laag als potentieel hoog risico. Zeker is: wordt vervolgd.

Het verbaast dan ook niet dat het persbericht van de EFSA hierover van 15 januari niet het laatste woord was en geen einde heeft gemaakt aan de onzekerheden rond de geformuleerde handelsproducten waar deze nitroneo’s in zitten. Wat natuurlijk het werk van de nationale toelatingsautoriteiten (bij ons het CTGB), die gebonden zijn aan strikte richtlijnen, er niet eenvoudiger op maakt. En wat daarbuiten ruimte blijft geven aan discussies tussen aanhangers van het voorzorgsbeginsel in deze – nee, tenzij –, en voorstanders van de wetenschappelijke lijn – ja, mits –. Kijk alleen al naar de reacties in de Nederlandse bijenwereld. Ruimte die door derden kan worden gebruikt om ook afstand te scheppen tussen NBV-ers onderling. Maar laten we ons als netwerk van allemaal bijenliefhebbers dat niet laten gebeuren, want het plezier van het bijenhouden zelf is waar het uiteindelijk om gaat. Dat plezier voelen we als we in de bijen werken én bij het delen van bijenkennis, -bespiegelingen, -belevissen. Achter de kast, aan de koffie, via de mail, op cursus, via Bijenhouden.

Met veel plezier heeft uw redactie voor u weer een blad voorbereid, in een nieuwe vorm gegoten door GAW ontwerp+communicatie. We hebben gekozen voor matter papier en meer bladzijden, genoeg voor zes weken. De verschillende soorten leesstof staan in dit dikkere tijdschrift voortaan per soort bij elkaar, onderscheiden met een kleurtje. De verschijningsdata vindt u in het colofon. Bijenhouden en Imkernieuws komen voortaan om-en-om.

In de redactie verwelkomen we bijenteeltleraar Rob Veeneklaas, en ook het lijstje vaste medewerkers ziet er wat anders uit dan vorig jaar. Ook dat is terug te lezen in het colofon. We wensen u een goed imker- en leesjaar!

Uw redactie

Boven v.l.n.r. Tineke Brascamp, hoofdredacteur, Bart de Coo, Kees van Heemert.

Onder v.l.n.r. Henk van der Scheer, Rob Veeneklaas en Marga Canters, redactiesecretariaat.

Ontwerp zegel: Eline Pellinkhof

Cor Vonk Noordegraaf

De ene drachtplant is de andere niet

Kornoelje (foto Johan de Vries)

Het begrip drachtplant had van oudsher te maken met de honingopbrengst die imkers ervan verwachtten. Inmiddels is de betekenis verbreed tot: wat heeft de bij zelf aan deze soort? Maar een plant een waardecijfer geven is en blijft een willekeurige zaak.

Zie je bijen op een bepaalde plant vliegen, dan beschouw je die als een drachtplant. Soms heeft een andere imker dezelfde plant ook in de buurt van zijn stand staan en ziet hij er geen enkele bij op. Hiervoor kunnen verschillende redenen zijn. Hij keek op een ander tijdstip van de dag, er stonden meer aantrekkelijke drachtplanten in de buurt, groeiomstandigheden of cultivar verschilden. Kortom, over bepaalde planten bestaat verschil van mening of je ze wel als drachtplant mag aanmerken. Daarnaast zijn er planten die zo massaal door bijen bevrogen worden dat iedereen ze rekent tot belangrijke drachtplanten, zoals wilg, linde, Robinia.

Moeilijker wordt het als het erom gaat de waarde of betekenis voor de bijen van de ene drachtplant met

die van een andere te vergelijken. Daarvoor zou je de hoeveelheid en de kwaliteit van stuifmeel en nectar voor een bijenvolk moeten kennen. Nu is de hoeveelheid pollen die een plant kan leveren nog te berekenen, maar de kwaliteit van het stuifmeel, dus van de eiwitten, voor een imme bepalen, is veel moeilijker.

Productie per hectare

In sommige publicaties over drachtplanten worden voor plantensoorten waarden voor pollen- en nectarproductie gegeven. Een hoger getal betekent meestal: als drachtplant belangrijker. Deze cijfers blijken gebaseerd te zijn op berekening van de hoeveelheid pollen en nectar die betreffende plantensoort per hectare kan leveren. Er is weinig kri-

tisch vermogen voor nodig om te beseffen dat dit een wankel basis is. Er is helaas geen betere methode voor de waardering van drachtplanten beschikbaar. Het is echter wel goed te beseffen dat de gegeven waarden met veel terughoudendheid bezien moeten worden.

Dat een bloeiende lindelaan of veld met koolzaad bij gunstig weer in korte tijd een belangrijke bijdrage levert aan honingproductie en de groei van bijenvolken is duidelijk. Toen ik echter bij een bijenvolk middenin een polder met bloeiend koolzaad, een bij op de vliegplank zag met bloedrood stuifmeel aan zijn poten, vroeg ik me even af wat hier aan de hand was. Om het koolzaad heen alleen groene akkers, met hooguit aan de slootkant nog een enkel ander plantje. Heel in de verte bebouwing met bomen, waar ongetwijfeld een kastanjeboom tussen gestaan zal hebben waar het bloedrode stuifmeel vandaan moest komen. Wat beweegt bijen om bij zo'n gedekte tafel enkele kilometers te vliegen om ander stuifmeel op te halen? Daarover nadenkend kwam mij het schilderij 'De aardappeleters' van Van Gogh voor de geest. Als ik iedere dag alleen maar aardappels moest eten, zou ik er vast niet beter uitzien dan het boerengezin op dat schilderij. Voelden de bijen niet haarscherp aan dat ze voor een goede voeding ook andere eiwitten nodig hadden? Het ene eiwit is opgebouwd uit andere aminozuren dan het andere, daarom hebben bijen voor hun eigen eiwitopbouw divers stuifmeel nodig.

Groeiomstandigheden

Van de groeifactoren zijn het vooral de weersomstandigheden, temperatuur en luchtvochtigheid, die de productie en beschikbaarheid van pollen en nectar bepalen. Grondsoort, standplaats, bemesting en vochtigheid van de bodem spelen ook een rol. De mate van dracht van dezelfde plant kan daardoor binnen een periode, van jaar tot jaar en van plaats tot plaats, sterk verschillen.

In de stad en in de berm

Bijen zoeken voedsel gedurende de gehele vliegperiode, dus vanaf het vroege voorjaar tot laat in de herfst. Dat betekent dat er voor hen in die periode bloeiende drachtplanten in de buurt moeten staan. De meeste planten bloeien in lente en voorzomer, zodat er dan altijd wel dracht in de omgeving aanwezig is. In het vroege voorjaar en de late herfst, als de temperatuur betrekkelijk laag is, vliegen bijen niet ver. Drachtplanten moeten dan dicht bij de stand staan, willen de haalbijen er profijt van hebben. Dit zijn de perioden waarvoor imkers moeten proberen om de dracht in de directe omgeving van de stand te bevorderen.

Drachtbomen die rijk bloeien, geven per oppervlakte-eenheid erg veel pollen en nectar. Het hangt van de

boomsoort en temperatuur af hoe lang ze bloeien. Meestal is de bloei gelijktijdig, dus is er een korte periode van overvloed.

Andere drachtplanten leveren maar weinig pollen en/of nectar maar bloeien gedurende een lange periode. In de tijd gerekend kunnen zij heel belangrijk zijn, vooral om perioden te overbruggen. Er zijn ook drachtplanten die wel goed bevlogen worden, doch maar weinig bloemen hebben. Weer andere tref je nooit massaal aan, die kunnen daardoor dus maar weinig bijdragen. Mijn conclusie is: voor een goede honingproductie ben je vaak aangewezen op houtige gewassen, monocultuur of een grote en rijke variatie in drachtplanten in de directe omgeving. Dat laatste vind je in stedelijke gebieden en wegbermen.

Kwaliteit mee laten wegen

We (her)kennen diverse honingsoorten. Daardoor weten we dat de nectar van een aantal planten onderling duidelijk verschilt. Van de meeste drachtplanten winnen we trouwens geen zogeheten soort-honing omdat ze niet als monocultuur voorkomen. Uit pollenanalyses van honing is af te leiden op welke planten de bijen gevlogen hebben en ze vertellen hoeveel pollen van die plant in honing is aangetroffen. Dat zegt wel iets over de betekenis van die drachtplant, maar verklaart niet het verschil in honing. Of het verschil in honing, zoals wij dat waarnemen en kunnen meten, betekenis heeft voor de overleving en kracht van een overwinterend bijenvolk, heb ik in de literatuur niet kunnen vinden.

Pollen, eiwitrijke voeding voor bijen en larven, is een ander verhaal. Als belangrijke factor voor levensduur en gezondheid van de bijen en dus voor de kracht van de imme, is de kwaliteit van stuifmeel van veel betekenis. Naast eiwit bevat stuifmeel ook nog andere stoffen als vetten, suikers, mineralen en sporenelementen.

Eiwitten zijn opgebouwd uit verschillende aminozuren. Daarom is het belangrijk om te weten wat het verschil is in het pollen en daarmee de eiwitten van verschillende drachtplanten. Het gaat er dus bij drachtplanten niet alleen om hoeveel pollen zij leveren, maar ook of zij pollen leveren dat kwalitatief in de eiwitbehoefte van bijen voorziet. Van solitaire bijen is bekend dat verschillende soorten sterk aan een bepaalde bloemsoort zijn gebonden. Blijkbaar levert die drachtplant alles wat die soort nodig heeft. Honingbijen hebben om zich goed te kunnen ontwikkelen en te overleven een variatie aan pollen nodig; daarbinnen bevat de ene soort meer van de noodzakelijke bouwstenen dan de andere. Dergelijke drachtplanten zijn dus wat kwaliteit betreft belangrijker dan andere voor een gunstig pollendieet.

Kortom, om de betekenis van drachtplanten goed te kunnen aanduiden is meer nodig dan te weten hoeveel nectar en pollen ze aan kunnen bieden.

Mijn imkerervaringen:

Zouden ze nog leven...

Rob Veeneklaas

Wintersterfte (foto auteur)

Na een week druilerig februariweer was het ineens een zaterdag met een sprankje voorjaar. Een nog bleek zonnetje, haast geen wind en de thermometer op 12 graden. Duidelijk een eerste bijendag. Met hetzelfde sprankje kwam ook meteen een ongerust gevoel in de buik. Altijd spannend welke volken uit de winter komen en hoe sterk. Al in december zijn er kleine aanwijzingen geweest. Twee van de vijf hadden maar een paar straatjes bezet met bijen, althans zo oppervlakkig te zien. De andere zaten ruimer in hun bezetting. Even de angst voor nare ontdekkingen onderdrukken en welgemoed op weg naar de stal. Daar aangekomen valt het een beetje tegen. Wat bijen op de vliegplank, twee kasten vliegen aardig, maar de andere...? Is het nog te koud? Inmiddels wijst de tuinthermometer 13 graden aan. Eerst maar eens de varroaladen bekijken. Wasmul in lijntjes, soms langs de rand suikerkristallen en merkwaardig veel stuifmeelklompjes. Alsof ze die bij binnenkomst gewoon hebben laten vallen. Ook hier en daar een bijenpootje en een oud varroaschildje. Niet echt verontrustend, behalve in de meest linker kast. Daar ligt de wasmul vooral aan de rechterkant en meer achteraan. Zo te zien niet veel Varroa's. Een stuk of 10, maar moeilijk te herkennen. Donker ver-

kleurd door het vocht en aangevreten. De kast vliegt ook niet. Er zitten een paar bijen op de vliegplank, maar die lijken niet van dat volk te zijn. Ik besluit de kasten nog maar dicht te laten, misschien toch te koud. Maar ongerust maak ik de linker toch open. Wie weet kan ik nog wat redden? Pijp aan, doeken klaar. De dekplank onder de deksel voelt koud aan en de hoeken van de kast zijn vochtig. Links zijn geen bijen te zien, wel nog suiker in verzegelde raat. Helemaal rechts achter in de bovenhoek zit nog een klein kluitje bijen,

maar de meeste liggen dood onderin de kast. Als alle ramen bekeken zijn en ik het kluitje nader onderzoek, vind ik daar in het midden de dode koningin. Kromgebogen met nog een flauw merkje op het borstschild. Einde verhaal dus.

Als ik een week eerder geweest was en ze had nog geleefd, was er dan nog wat te redden geweest? Nee, wat dat betreft is het simpel. Ondanks je nieuwsgierigheid, of om jezelf gerust te stellen: kijk niet te vroeg in je kasten. Wat goed gaat, gaat een paar weken later ook goed, behalve bij extreme weersveranderingen. En wat zwak is kan beter doodgaan. Zelden krijg je een goed volk uit een miezerig hoopje aan het einde van de winter.

Opruimen dus, die linker kast. De paar levende bijen schud ik af op de vliegplank van het naburige volk. Bij gebrek aan wachters worden ze aanvaard. De raten gaan voor de zekerheid in een plastic zak en binnenkort de wassmelter in. De kast krijgt een flinke krab- en schrobbeurt met warme soda om het eventuele ziektekiemen moeilijk te maken. En van buiten een nieuw verfje: klaar voor een nieuw volk later dit voorjaar.

foto Cor Vonk Noordegraaf

Van voor naar achter, van links naar rechts...

Leo van der Heijden

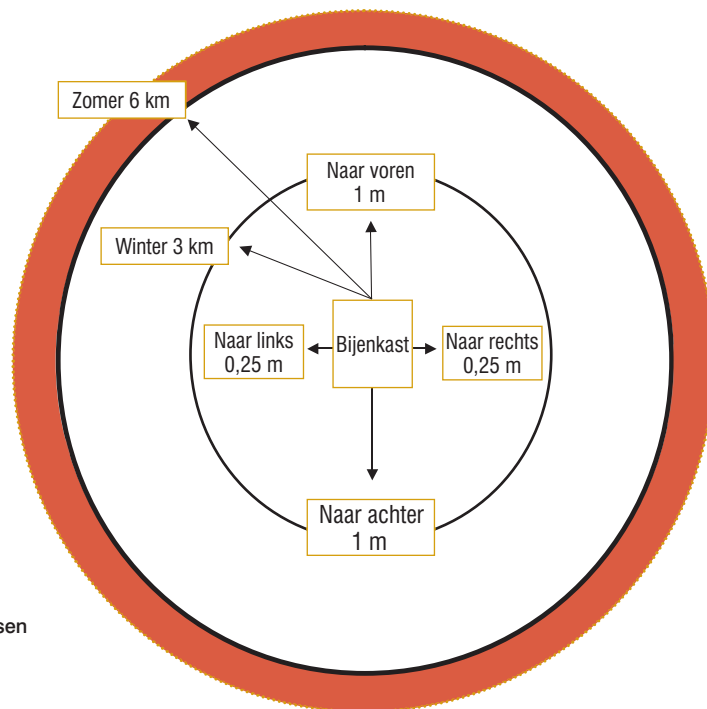
Kan ik van de winterzit gebruik maken om m'n kasten (even) te verplaatsen? Ook over de mogelijkheden in de zomer leven er best wat vragen. Van Leo een serie adviezen met het 'waarom' erbij, om ze nooit weer te vergeten

Stel, je wilt je bijenstal verbouwen of een verfje geven. Wat doe je met de kasten? Het makkelijkst is het om de bijenvolken naar een andere locatie te brengen; de klus op de bijenstand uit te voeren en daarna de volken terug te plaatsen. Om terugvliegen te voorkomen moeten de kasten verplaatst worden over een afstand van minstens twee keer de straal van het gebied dat de bijen kennen. 's Zomers is dit gebied groter dan in de winter. Als er weinig dracht is zullen de bijen veel verder vliegen dan bij goede dracht dicht bij huis. Bij mooi warm weer komen ze verder dan bij kou, harde wind en regen. Vuistregel: in de winter 3 km en in de zomer 6 km. Maar de lokale dracht en het weer, tot drie weken voor de verplaatsing, bepalen of deze afstanden voldoende zijn. Kies bij twijfel liever een grotere afstand. Na vier weken zijn alle vliegbijen vervangen door een nieuwe generatie en kunnen de kasten zonder problemen terug.

Of bij huis verplaatsen?

Gaat het om maar een paar volken, dan kan men ze ook elke dag een klein stukje verplaatsen. Met één bijenvolk is dat eenvoudig. Die bijen kunnen niet vervliegen naar een ander volk. De afstand waarover men zo'n volk verplaatst, kan daarom groter zijn dan de afstand waarover men meerdere kasten tegelijk kan verzetten. Dan moet vervliegen zeker worden voorkomen. De volgorde waarin de kasten staan moet daarom hetzelfde blijven. Het helpt als iedere kast zich duidelijk onderscheidt van de rest. Breng

Schematische weergave afstanden bij het verplaatsen van een bijenkast.

daarom een week tevoren boven het vlieggat een duidelijk herkennings-teken aan. Gebruik daarvoor simpele figuren van flink formaat in verschillende effen basiskleuren die de bijen kunnen zien (geen rood dus). Als de kasten dicht naast elkaar staan is de afstand waarover een bijenvolk naar links of naar rechts verplaatst kan worden beperkt. Hebben de kasten een duidelijk kenmerk, bijvoorbeeld een blauw vierkant naast burens met een gele cirkel of een witte driehoek, dan kunnen we ze tot een halve meter naar links of naar rechts verschuiven. Staan de kasten zonder kenmerk vlak naast elkaar, dan is de zijdelingse verplaatsing gelijk aan de ruimte tussen de kasten. Maar recht naar voren of naar achteren verhuizen kan met een meter per keer. Houd de kasten wel in dezelfde volgorde en op dezelfde hoogte boven de grond. Een volgende verplaatsing pas uitvoeren als alle vliegbijen zijn ingevlogen!

's Winters

In de winter, als de bijen minimaal vier tot vijf weken niet hebben gevlogen, kunnen de kasten vrij worden verplaatst ongeacht de afstand tot de oorspronkelijke standplaats. Doordat de bijen

Plank

Het helpt om na het verplaatsen een hindernis voor de vliegopening te zetten: een plank, een stuk glas bijvoorbeeld. De bijen merken dat er iets veranderd is en reageren door zich weer te oriënteren. Dit is een hulpmiddel als de temperatuur aan de hoge kant is en de bijen verleid om buiten te komen. Hebben ze een keer gevlogen, dan kan de hindernis weer verwijderd worden. Meestal vliegen de bijen niet meer terug als ze een tijdlang binnen hebben gezeten maar soms wel. Voor bijen gelden geen absolute waarheden.

lang binnenzaten, gaan ze zich opnieuw oriënteren. Ook de volgorde kan dan worden veranderd. Verplaats niet als het vriest en stoot de kasten niet. De bijen moeten op de wintertros blijven zitten om onderkoeling te voorkomen. Als in de winter de bijen niet of maar weinig vliegen, kunnen ze ook opgesloten worden, tot meer dan een week. Zorg wel voor genoeg ventilatie en zet de kasten in de schaduw. De kasten wel in dezelfde volgorde terugzetten. Voor verplaatsen de kasten sluiten zodra er niet meer wordt gevlogen. Het verplaatsen kan dan aansluitend in de de avond of de volgende ochtend vroeg.

Foto Nynke Monderman

Ervaringen van vader en dochter Iebe en Ingrid Monderman

Lessen voor beginners: materiaal

In de komende afleveringen van Bijenhouden gaan dochter Ingrid (37) en vader Iebe Monderman (65) hun imkerervaringen met ons delen. Vader Iebe begon in 1979 met z'n eerste volkje en volgde de cursus voor beginnende imkers. Ingrid groeide op tussen Iebes kasten en bijen. Als kind al hielp ze mee met slingeren en het doorprikken van de gaatjes in schoongemaakte raampjes. Zeventien jaar geleden was het haar beurt voor de basiscursus plus haar eerste eigen bijen. Beiden zijn lid en (oud)bestuurslid/penningmeester van NBV-afdeling Driebergen/Doorn. Niets mooiers voor allebei dan samen bijenhouden, maar niet altijd zijn de generaties het over de aanpak helemaal eens.

Afgelopen jaren assisteerden we als praktijkbegeleider bij de basiscursus. De praktijk werd gegeven met onze volken die zijn gehuisvest in de lesbijenstal van de vereniging. Ook bij de theorielessen waren we zoveel mogelijk aanwezig. Zo bleven we op de

hoogte van de zaken die de cursisten geleerd hadden en die ze in de praktijk moesten toepassen.

Materiaal

Tijdens de cursussen komen daarover in het begin steeds weer veel vragen.

De imkerij

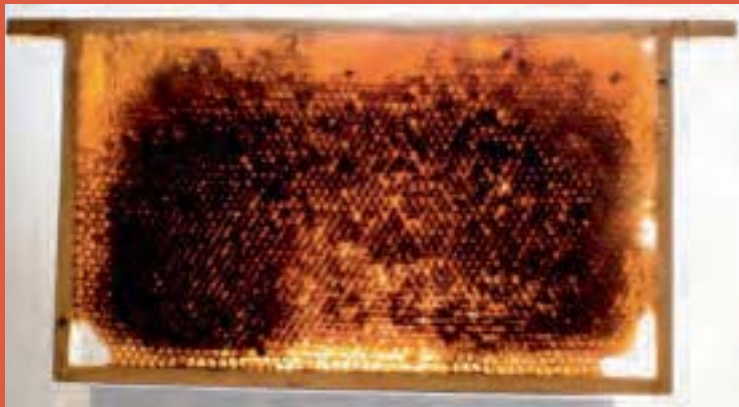
„Einde vorig jaar hadden we 15 volken ingewinterd, om dit jaar door te gaan met zo'n 10 volken. We houden rekening met 2 à 3 volken uitval, en hopelijk kunnen we een paar volken verkopen. Zo kunnen we weer wat materiaal vervangen.”

Eerst de kastkeuze. Wij werken zelf met Spaarkasten gemaakt van watervast garantiemultiplex. Eén kast is van Red Cedar. Hoewel wel iets duurder, is dit lichtere materiaal prettiger werken en hoeft zelfs niet te worden gebeitst. In het verleden hebben we een poos een paar Simplexkasten gehad. Doordat bij het uit en in elkaar zetten van de bakken veel bijen tussen de binnen- en de buitenbak kwamen (en dan vaak omkwamen) zijn we van die kasten afgestapt. Met kunststofkasten hebben we geen ervaring. Via andere imkers begrijpen we dat die lekker licht in gebruik zijn, maar slecht ventileren en schadegevoelig zijn.

In de kasten gebruiken we raampjes zonder zaagspleet (-snede). Een bewuste keus, omdat we hebben gemerkt dat in de zaagspleet gemakkelijk eitjes van de wasmot overleven. In de herfst en winter vernielen de larven die dan uitkomen de raten.

Nieuwe raampjes krijgen bij ons steeds een verticale bedrading. Vooral met gegoten kunststraat wordt er dan tot mooie vlakke raten uitgebouwd. Nadeel kan zijn dat boven- en onderlat iets naar elkaar toe buigen. Afgelopen jaar werd door de cursisten gebruik gemaakt van voorgeponste raampjes die horizontaal werden gedraad. Doordat ze het kunststraat tegen de bodemlat zetten, ontstond op halve hoogte van het raam na plaatsing in het bijenvolk een knik in het kunststraat. Waarschijnlijk werd dit mee veroorzaakt doordat de draden zo nu en dan niet strak genoeg waren gespannen.

De laatste jaren gebruiken we gegoten kunststraat, gemaakt van onze eigen omgesmolten was. Deze was is brosser dan gewalste raat en breekt daardoor makkelijker. Eenmaal in een raam vastgezet blijft het wel mooier vlak.

Tegenwoordig gaat zo'n raam de smelter in. (foto Rob van Veldhuijzen)

Generatieconflict?

Ingrid: „Cursisten vragen van alles, bijvoorbeeld wanneer de raat vervangen moet worden. Kan een raat vele jaren mee of moeten ze aan het eind van het seizoen al worden afgedankt? Het mag duidelijk zijn dat een raat niet oneindig meegaat, maar wanneer is de houdbaarheidsdatum van een raat verlopen? Mijn vader en ik hebben daar jarenlang discussie over gehad. Imkers zijn natuurlijk zuinig. Veel materiaal wordt zelf gemaakt en kasten en raampjes worden bij voorkeur opgelapt. Prima, en kostenbesparend. Ik maak dan ook dankbaar gebruik van mijn vaders expertise. Hij heeft vroeger geleerd dat je raampjes moet vervangen op het moment dat je er niet meer doorheen kunt kijken. Zijn ogen zijn blijkbaar beter dan die van mij. Op het moment dat ik vond dat een raampje verwijderd moest worden, kreeg ik standaard de reactie: „Nou, dat kan nog best een jaartje mee.” Gesteund door de bijenteeltleraar van onze cursussen en de informatie in 'Bijenhouden' is mijn vader inmiddels over de streep en worden onze raampjes hooguit twee jaar gebruikt en soms zelfs al eerder vervangen.”

Gereedschap en kleding

Om te beginnen gebruiken we een dathepijp. Wij vinden het handig omdat je daarmee beide handen vrij hebt om in de volken te werken. Nadeel is dat je hem wel steeds in je mond hebt, wat vervelend kan zijn voor je gebit. Een andere mogelijkheid is een blaasbalg-beroker. Hierin kan bijna alles worden gestookt wat maar rook levert. Bijvoorbeeld karton en volgens Kees van Holland vooral ook de stof van Manchester ribbroeken.

Een raampjeslichter en veger zijn ook onontbeerlijk en ten slotte gebruiken wij een stevig plamuurmes om de kastdelen van elkaar los te maken.

Last but not least hebben we natuurlijk een bijenkap nodig. Afhankelijk van je middelen kan je kiezen voor een kap of een jack met daaraan vast een kap. Voordeel van het laatste is dat er minder kans is op bijen in je kap.

Wij gebruiken handschoenen om te

voorkomen dat onze handen onder de propolis komen en een prettige bijekomstigheid is, dat de steken meestal niet volledig doorkomen. Hoewel wij natuurlijk bijna nooit gestoken worden.

Een goed begin!

In de omgeving van de verenigingsstal staan vrij weinig wilgen en ook geen andere vroege bloeiers. Om de bijen toch een goede start te geven, overwegen we ze in de loop van februari naar de wilgen te brengen. Vorig jaar hebben we de volken in het vroege voorjaar gevoerd met Feedbee-voerdeeg. Volgens het Bijenhuis versterkt dit de volken vroeg in het voorjaar. Waarschijnlijk door het slechte voorjaar in 2012 hebben we toen van een dergelijk effect niets gemerkt.

We kijken uit naar een mooi bijenseizoen in 2013.

Interview met Dirck Cluyt (1546-1598), eerste inrichter van de Leidse universiteitstuin, apotheker, imker en vooral auteur van het eerste bijenboek in het Nederlands, *Van de Byen*, dat voor het eerst verscheen in 1597.

Ik heb zelfs versoek daer op gedaen!

Bart de Coo

Dirck Cluyt stierf ongeveer een jaar nadat zijn enige boek gepubliceerd werd. 'Van de Byen' was een boek dat volledig ging over de bijen, de bijenteelt en het winnen en verwerken van was en honing, vooral voor medische doeleinden. Daarmee was Cluyt de eerste die in het Nederlands zo'n boek schreef. Het duurde meer dan twee eeuwen voor er een vergelijkbaar werk in onze taal gedrukt werd. Al die tijd bleef Cluyt een gezaghebbende bron op bijengebied. Natuurlijk was het een hele toer om hem te interviewen, maar het is me toch gelukt.

In de laatste jaren van uw leven was u verantwoordelijk voor de universiteitstuin of de 'hortus botanicus' in Leiden. Wat ging daaraan vooraf?
U moet mij vergeven dat mijn geheugen mij soms wat in de steek laat, maar laat ik u vertellen wat ik nog weet. Ik ben geboren in Haarlem. Mijn vader werd naar de ogen gezien. Wij hoefden geen armoede te lijden, bedoel ik. Ik ben naar de Latijnse school geweest, maar het Latijn ben ik eerlijk gezegd nooit zo machtig geworden. Hoe ik apotheker werd, ben ik vergeten; het spijt me. Ik moest helaas getuige zijn

van de verovering van de stad door Spaanse troepen in 1572. Ellendige toestanden. Ik wil er niet graag aan terugdenken en ik praat er eigenlijk ook niet zo graag meer over. Man, wat ik toen gezien heb... Enfin, ik besloot de zwaar getroffen stad te verlaten en vestigde mij met mijn gezin in Delft. Daar kocht ik een mooi huis met een flinke tuin en op een andere plaats in de stad begon ik een apotheek.

Zo zo, een flinke tuin en een apotheek... Laat me raden. U zette de tuin vol met allerlei geneeskrachtige planten, u zette er een bijenstal neer en in de apotheek verkocht u van alles wat u zelf produceerde in uw tuin.

Heel juist. Ik bouwde flinke kennis op van planten en bijen, al zeg ik het zelf, en ik begon te corresponderen en zaden te ruilen met verschillende collega's en geleerden, onder wie Carolus Clusius, die toen in Frankfurt woonde. Mijn zaak liep uitstekend. Maar het was oorlog, dus de volgende ramp kon bijna niet uitblijven. In 1584 werd onze goede prins Willem van Oranje thuis in de Prinsenhof doodgeschoten. Ik kan me voor de gek houden, maar ik meen mij te herinneren dat ik de pistoolschoten gehoord heb. De stadsgeneesheer, een zwager van me, vroeg mij of ik de kruiden wilde leveren voor de balseming van het lichaam van de prins.

Zeer eervol, maar hoe kwam u nou in Leiden terecht?

Ondertussen was in Leiden sinds een paar jaar een universiteit gevestigd, de eerste in onze contreien. Het universiteitsbestuur had veel geld en wilde heel graag meetellen in de academische wereld. Er werden allerlei beroemde hoogleraren naar Leiden gehaald en de stad moest en zou een anatomium en een kruidentuin krijgen. In 1591 werd mijn naam genoemd om de tuin in te richten, maar het bestuur vond mij niet beroemd genoeg. Uiteindelijk haalden ze Clusius uit Frankfurt naar Leiden, maar die was te oud en te kreupel om het werk te doen. In het voorjaar van 1594 mocht ik de klus alsnog komen

Boven: De nauwkeurige transcriptie uit 2012, verzorgd door Bart de Coo.

Links: Heruitgave van Van de Bijen uit 1653, met bovendien een stuk over paarden. Is te vinden op Google Books.

opknappen, mede omdat Clusius een goed woordje voor me gedaan had. Clusius was dus eigenlijk een beetje voor spek en bonen naar Leiden gehaald. Maar ach, de universiteit kon goede sier met hem maken en hij had nu alle tijd om te lezen en te schrijven. Toen ben ik met mijn gezin naar Leiden verhuisd. U begrijpt dat Clusius en ik het goed konden vinden. We hadden elkaar tenslotte al heel wat brieven geschreven.

Kwam er ook een bijenstal in de nieuwe academische tuin?

Ik zou haast zeggen, hoe durft u het te vragen. Natuurlijk! Hij bestond uit één verdieping; daar was ik een voorstander van. Er stonden korven in die voor mij gevlochten waren van roggestro met gespleten wilgentenen als bindmateriaal; ik vlocht ze niet zelf. Ik smeerde ze trouwens wel in met het een of ander, vaak een mengsel met koeienmest erdoor. Mijn korven hadden overigens twee vlieggaten, één hoog en één laag, boven elkaar dus. Ik spijlde de korven met twee spijlen die ik kruislings erdoorheen stak op het dikste punt van de korf.

U maakte niet zo graag kunstzwermen, toch?

Wat voor zwermen? Kunstzwermen? Ha ha, wat een mooi woord! U bedoelt een soort imitatie-zwermen? Heel soms maakte ik 'drijvelingen'. Dan klopte ik zo veel mogelijk bijen uit de korf en die liet ik dan een

lege korf opnieuw uitbouwen. Wat ik met het broed uit de oude korf deed? Niets. Ik perste de honing en smolt de bebroede raten met de andere was. Ik maakte alleen van die drijvelingen als er ontzettend veel te halen viel voor de bijen. Als de moeder niet meegekomen bleek te zijn, dan gooide ik er een klein zwermpje op. Als de stokken na verloop van tijd opnieuw wilden zwermen, dan probeerde ik dat te voorkomen door van alle ongeboorte broedbijen de hoofden af te snijden.

U gebruikt allemaal woorden die wij niet meer kennen. Wij zeggen 'volken' en niet 'stokken' en wij zeggen 'darrenbroed koppen' in plaats van 'de broedbijen de hoofden afsnijden'. U zegt toch ook 'koning'?

Natuurlijk, dat zegt iedereen. De Grieken en Romeinen zeiden het ook. Gek genoeg zeggen we ook rustig 'moer' en noemen we koningshuisjes ook wel 'moederpijpen'. [Cluyt bedoelt natuurlijk 'koninginnencellen' of 'doppen' (Red.)] Het lijkt wel alsof wij hem een koning noemen, terwijl we eigenlijk denken dat het een koningin is. Is het een koningin? Hoe weten jullie dat? Omdat ze eitjes kan leggen? Tja, nu je het zegt, zoiets vermoedde ik eigenlijk al. Trouwens, wat bedoelde u nou met 'darrenbroed'? Zijn dat mannetjesbijen? Zijn de gewone bijen geen mannetjes dan? 'Werksters', zeg je? Tjonge, nu gaat u wel erg snel.

Wat waren de belangrijkste drachtplanten en drachtgebieden in uw tijd?

Ik geef ergens in het eerste deel van mijn boek een lange opsomming van planten waar de bijen op vliegen. Mijn indruk is dat die lijst in uw tijd nauwelijks gewijzigd hoeft te worden. Zelfs de bloembollen zijn mij goed bekend, alhoewel ze bij ons nog zeldzaam en kostbaar zijn. Wij gingen met onze bijen in het voorjaar naar het fruit en het koolzaad. Ja ja, ook daarmee waren we gewoon bekend. Als ze dan weer een tijdje thuis hadden gestaan en al dat zwermgedoe was achter de rug, dan gingen we naar het boekweit of de rosse watermunt en tot slot naar de heide in Brabant. De rosse watermunt groeide in enorme hoeveelheden in het Gooi, in de natte gebieden. Vreemd dat u dat niets zegt. Bij ons kon de rosse watermunt zoveel honing geven, dat we niet meer naar de heide hoefden.

Klopt het dat u daarna de bijen doodde?

Natuurlijk klopt dat. Verbaast u dat? Wij groeven een ronde kuil en daar lieten we dan wat turfblokken in smeulen, zodat ze flink gingen roken, en dan zetten we daar een korf bovenop, net zo lang tot alle bijen dood waren. Dat deden we met de korven die te zwaar dan wel te licht waren. Als een korf zo ongeveer 25 pond woog, dan hielden wij hem over, zoals we dat noemden. Als we dan de raten uit de korf hadden gehaald, dan hielden we vaak stukken raat over met veel bijenbrood erin. Die gaven we terug aan de wintervolken, door die stukken onderaan de raten vast te maken met stokjes. Dan lieten we de korf een tijdje op zijn kop staan, met een plank, een doek en een steen erop, zodat de bijen die stukken raat vast bouwden.

Hoe haalde u de honing uit de korf?

Dat weet u toch wel? Wat zegt u, u 'slingert' de honing? Dat moet u me zo maar eens laten zien! Nee, wij trokken de spijlen uit de korven, lieten ze een keer vallen en gooiden alle raten in een mand van wilgentenen. Het waren dezelfde als de bierbrouwers gebruikten om het bier te zeven. We kozen de mooiste en witste stukken uit en die sloegen we stuk om ze te laten uitlekken. Wat we overhielden, lieten we ook uitlekken, maar we sloegen het niet stuk. Als het lekken stopte, dan kookten we alles wat dan weer overbleef met een beetje water in een grote pan. Dat goten we door een fijne zak en de zak persten we uit. Die honing was niet zo geweldig natuurlijk en die noemden we dan koekenbakkershoning.

Ik moet u toch eens iets aardigs vertellen. Ongeveer een halve eeuw na uw dood is er een zeer beroemde dichter geweest, een zekere Jacob Cats uit Zeeland, die ook nog eens Raadspensionaris van de Republiek was geweest, die grote delen uit uw boek

voor eigen gebruik heeft overgeschreven. Aan het begin van de negentiende eeuw was er zelfs iemand in Vlaanderen die opschreef dat uw boek tot op dat moment nog veel gezag had.

Dat doet mij bijzonder goed om te horen. Om heel eerlijk te zijn was ik daar ook wel een beetje op uit. Ik vond het niet zo leuk dat ik pas in tweede instantie mocht aantreden in Leiden. Het voordeel was wel dat ik nu de beroemde Carolus Clusius om zo te zeggen bij de hand had om mij te helpen mijn boek te schrijven. Ik was zelf geen academicus en ik kon de hulp van Carolus goed gebruiken om met een boek voor de dag te komen dat door iedereen serieus zou worden genomen. Het zou zelfs kunnen dat het idee van hem afkomstig was, maar dat ben ik vergeten. Het is al weer een paar eeuwen geleden, hè. Ik besloot om het boek te schrijven in de vorm van een gesprek tussen Carolus en mij. Ik zorgde ervoor dat ik op gelijke hoogte stond met hem, door mezelf als de deskundige en de praktijkman te presenteren en Carolus als de intellectueel die zijn boekenkennis op mij uitprobeert, een beproeving die ik mezelf uiteraad glansrijk liet doorstaan.

U lijkt zich er ook op te laten voorstaan dat u alles wat u in uw boek beschrijft uit eigen ervaring vertelt.

Dat heeft u zeer goed begrepen! Ik heb het allemaal zelf uitprobeerd, of zoals wij zeggen, 'Ic heb selfs verzoek daer op gedaen!' Ik heb mij vaak geërgerd aan al die domme schrijvers die elkaar maar een beetje nababbelen. Neem nou die Fransman, kom hoe heet hij, o ja, Charles Estienne met zijn boek *La maison rustique*. Zo'n man weet toch van toeten noch blazen? Zit daar een beetje Vergilius en Columella na te kletsen en dat was het dan. Nee hoor, ik kon dat veel beter.

Ik had nog heel graag wat verder gepraat met u, maar ik wil het hierbij laten. Ghy hebt my veel onderrichtinge gedaan dat het my is geweest een geneugte om te horen. Hier mede wil ick u van alle u goet antwoord bedancken. Adieu Cluyt, God geve u goeden dag.

En u also, myn waarde. Blijft veel jaren gesont.

In september 2012 werd door de auteur in de Leidse hortus de laatste heruitgave van Van de Byen gepresenteerd. Het gaat om een nauwkeurige transcriptie van het origineel. Wie nog een exemplaar wil bemachtigen kan zich wenden tot de Familiestichting Cluyt: www.cluyt.nl

Hoeveel stuifmeel zit er in honing?

Tjeerd Blacquièrè, Bram Cornelissen, Chula Hok-Ahin en Coby van Dooremalen, Bijen@wur

In honing zit altijd wat stuifmeel (en ook wat nectar in het bijenbrood). Bijen@wur zocht uit: “Hoeveel dan?”

Hoeveel korrels stuifmeel zitten er in een gram honing; 1, 10, 100? Of duizend, honderdduizend? En als er 1000 korrels in een gram zitten, hoeveel wegen die 1000 korrels dan? Deze vraag is interessant als er bijvoorbeeld allergie opwekkende soorten stuifmeel in de honing zitten. Of giftige stuifmeelsoorten. Of stuifmeelkorrels van genetisch gemodificeerde planten. Sommige imkers en sommige honingklanten maken zich over dat laatste zorgen. Dus, wat zegt de wet?

Echte honing bevat stuifmeel (honing zonder is op zijn minst verdacht), maar mag geen ‘natuurvreemde toevoegingen’ bevatten. Dit nu leken in geval van genetisch gemodificeerde planten twee behoorlijk tegenstrijdige eisen. De COGEM (Commissie Genetische Modificatie) wilde daarom weten hoe groot de eventuele besmetting van honing uit proefvelden met genetisch gemodificeerde gewassen zou kunnen zijn en zette een onderzoeksopdracht bij ons uit. Hoe is dat aangepakt?

Aantal stuifmeelkorrels

In 2008 heeft bijen@wur in samenwerking met de Nederlandse imkers van ongeveer 180 standen over heel Nederland honing onderzocht op botanische herkomst. Vijf van deze honingen hebben we vorig jaar opnieuw geanalyseerd, maar nu om erachter te komen hoeveel korrels stuifmeel per gram honing erin zaten. Daarvoor wordt 10 gram honing eerst verdund met water en gecentrifugeerd. De stuifmeelkorrels zakken dan op de bodem van het centrifugebuisje. Die worden vervolgens opgenomen in een bekende

kleine hoeveelheid water en kunnen dan onder het microscoop geteld worden, op de manier waarop het aantal bloedlichaampjes in bloedmonsters bepaald wordt. Uit die telling wordt dan berekend hoeveel stuifmeelkorrels er in de oorspronkelijke 10 gram honing zaten.

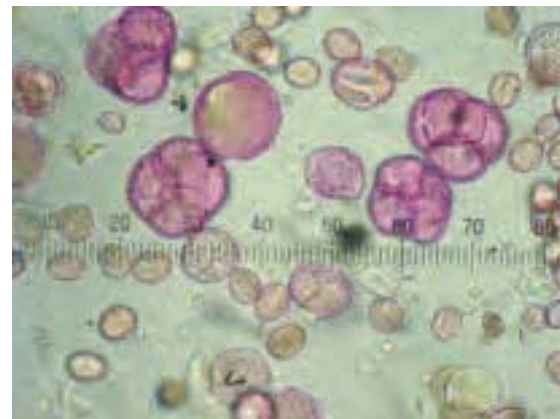
In onze vijf honingen varieerde het aantal stuifmeelkorrels van krap 2000 tot meer dan 25 000 per gram honing. Dat kwam redelijk overeen met wat meestal wordt gevonden: 1000 tot 10 000 korrels per gram. Die ene met meer dan 25 000 zat dus behoorlijk ‘vol’.

Wat weegt een stuifmeelkorrel?

Volgende vraag: hoeveel weegt dat? De literatuur vertelt wel iets over aantal stuifmeelkorrels (zoals hierboven), maar niet over wat dat stuifmeel in honing weegt. Het is moeilijk om daar via weging achter te komen. Daarom hebben wij de vraag van een andere kant benaderd. We bereidden een ‘namaakhoning’ en maakten daarvan een serie door toevoeging van een steeds oplopende, (kleine) bekende gewichtshoeveelheid stuifmeel. Vervolgens zijn die namaakhoningen op dezelfde manier bewerkt en onderzocht als eerder de vijf echte honingen. De tellingen aan de namaakhoning gaven een ijklijn, waaruit we konden berekenen hoeveel één korrel weegt. Dan weet je dus ook hoeveel gewichtsdelen aan stuifmeel er zit in een echte honing waarvan je wel het aantal korrels per gram honing kent.

Ze zijn niet even zwaar

Dat niet alle soorten stuifmeelkorrels even veel wegen is logisch, want ze verschillen behoorlijk in grootte. Stuifmeel van mais is vele malen groter dan dat van tamme kastanje. Daarom

Pollenkorrels verschillen in grootte. (foto Jaap Kerkvliet)

hebben wij vijf ijklijnen gemaakt, namelijk voor vijf stuifmeelsoorten van uiteenlopende doorsnee. Stuifmeelverzamelende bijen leverden ons pollen van phacelia, de rozenfamilie, kruisbloemigen, vlinderbloemigen en de esdoornfamilie.

Het resultaat bleek een serie mooie rechte lijnen. De hoogste dosis (0,05 gram per 20 gram namaakhoning) kwam voor phaceliastuifmeel overeen met 600.000 korrels per gram honing, dus meer dan in echte honing gevonden wordt. De in echte honing redelijk vaak gevonden 10.000 korrels per gram komt dan ongeveer overeen met 0,000004 gram per gram honing. Dus in een potje phaceliahoning van 450 gram zit maar 0,0018 gram aan stuifmeelkorrels.

Dit onderzoekje naar de hoeveelheid stuifmeel in honing was onderdeel van: Kleinjans HAW e.a., 2012. The possible role of honey bees in the spread of pollen from field trials. Rapport COGEM CGM 2012-02. 87 pagina's + bijlagen. www.cogem.net

Varroa wel of niet met pseudoschorpioenen te bestrijden?

Iris Kampers en Tara Woud

Bestrijdingsmiddelen tegen Varroa zijn voorlopig een noodzakelijk kwaad en de toepassing luistert nauw. Indien niet goed gebruikt zijn ze ineffectief, is er kans op residue in de honing, dode bijen of resistentie bij de varroa. Bestaat er een goedwerkende, liefst biologische, bestrijding zonder die risico's? Bijvoorbeeld met pseudoschorpioenen? Twee bachelorstudenten Biologie in Utrecht doken in de literatuur en deden een aantal proeven.

Wat zijn pseudoschorpioenen?

Pseudoschorpioenen (=valse schorpioenen) zijn spinachtige roofdierjes, die met hun scharen en acht poten op schorpioenen lijken. Echter, bij pseudoschorpioenen ontbreekt de gifstaart en ze zijn een stuk kleiner dan echte schorpioenen: meestal tussen de twee en acht millimeter, dus niet veel groter dan een varroamijt die ongeveer anderhalve millimeter meet^{1,2}.

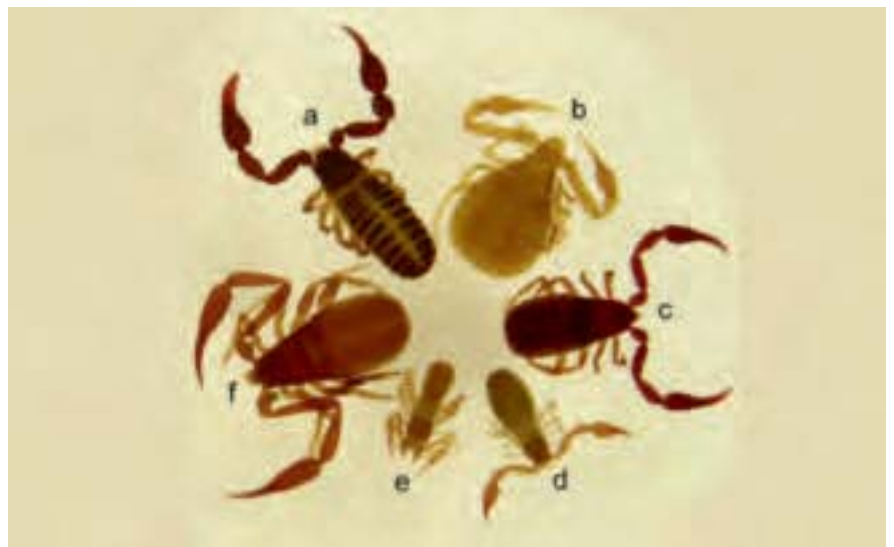
Wereldwijd zijn er 3380 soorten, waarvan 23 in Nederland voorkomen³. Per soort variëren ze in kleur, van roodachtig tot goudbruin of zwart⁴, zie figuur 1.

Leefomgeving

De meeste pseudoschorpioenen leven in dood organisch materiaal zoals bladafval, maar sommige soorten zijn te vinden in rotsspleten, onder stenen, op boomstammen of in dierennesten⁶. Hier gaan ze op jacht naar hun prooi, maar ze kunnen er ook een met spinsel beschermd kamertje maken⁶. Dit kamertje wordt, afhankelijk van de soort, gebruikt als schuilplaats om in te vervellen, te overwinteren of te broeden. Om de kou te ontlopen verhuizen pseudoschorpioenen in gematigde gebieden 's winters dieper de grond in; in het voorjaar komen ze weer naar boven. Ze kunnen zich naar een nieuwe leefomgeving verplaatsen door met andere dieren mee te liften (bijen bijvoorbeeld). Pseudoschorpioenen worden ongeveer twee tot drie jaar oud⁶.

Voedsel

Over het algemeen eten pseudoschorpioenen prooien die tot even groot als

Figuur 1. Pseudoschorpioenen van verschillende families:

a <i>Dendrochernes</i> (Chernetidae);	d <i>Mycrobisium parvulum</i> (Neobisiidae);
b <i>Pseudogarypus</i> (Pseudogarypidae);	e <i>Chthonius tetrachelatus</i> (Chthoniidae);
c <i>Wyochernes</i> (Chernetidae);	f <i>Chelifer cancroides</i> (Cheliferidae) ⁵ .

zichzelf zijn; die vangen en bedwingen ze met hun scharen (al dan niet met gifklieren) en scherpe monddelen⁷. Hoewel, doordat ze de verteerde inhoud van een prooi op kunnen zuigen, kunnen zij ook grotere prooien aan. Op hun menu staan dan ook rupsen, keveren vliegenvlarven, insecteneitjes, mieren, mijten en springstaarten⁷. Ze ontdekken een prooi-insect voornamelijk aan z'n bewegingen, die ze met de haren op hun lichaam waarnemen, waarna ze gericht aanvallen⁸.

Interactie met bijen

In 1873 is in Europa voor de eerste

keer melding gemaakt van het samen voorkomen van pseudoschorpioenen en bijen⁹. Inmiddels zijn wereldwijd vijftien soorten in bijenkasten gesignaleerd¹⁰. Een artikel uit 2005 geeft zelfs aan dat een paar soorten pseudoschorpioenen regelmatig in bijenkasten voorkomen; hun aanwezigheid zou samenhangen met het verdwijnen van varroa uit sommige bijenvolken⁹. Van een enkele soort is waargenomen dat deze soms bijen doodt¹¹. Tegenwoordig worden in Europa in bijenkasten maar weinig pseudoschorpioenen gevonden. Hoogstwaarschijnlijk komt dat door de ingebruikname van gezaagde

gladde kasten. Daarin zijn te weinig spleten en holtes te vinden om in te schuilen⁹.

Er is weinig bekend over pseudoschorpioenen in Nederlandse kasten. Mogelijk komt de wereldwijd voorkomende boekenpseudoschorpioen *Chelifer cancroides* hier van nature in bijenkasten voor⁶.

Bestrijder van de varroamijt?

Allereerst: vangen pseudoschorpioenen in een bijenkast daadwerkelijk varroa? En hoeveel pseudoschorpioenen zijn er dan nodig om de varroapopulatie in toom te houden? De literatuur leert dat *Chelifer*-soorten onder laboratoriumomstandigheden per individu één tot negen varroamijten per dag eten¹². Bij observaties van pseudoschorpioenen met bijenbroed buiten de bijenkast werden de mijten opgegeten en het broed met rust gelaten. Berekend is dat in een bijenkast met ongeveer 10.000 bijen en 1000 varroamijten 25 pseudoschorpioenen de varroapopulatie in toom zouden kunnen houden. Dit is gebaseerd op het aantal varroamijten dat tijdens onderzoek buiten de bijenkast is gegeten. Er is dus nog extra onderzoek nodig naar het eetgedrag van pseudoschorpioenen binnen de bijenkast¹².

Experimenteel werk

In ons onderzoek hebben we gekeken naar de mogelijkheden van verschillende soorten pseudoschorpioenen (*Chelifer cancroides*, *Chthonius ischnocheles* en *Pselaphochernes sp.*) als biologische bestrijders van de varroamijt in bijenkasten. *Chelifer cancroides*, omdat deze soort in bijenkasten gevonden is en wereldwijd voorkomt; *Chthonius ischnocheles* en *Pselaphochernes sp.*, omdat deze soorten veel in Nederland voorkomen. We hebben waargenomen dat *Chthonius* varroamijten kan vastpakken en leegzuigen. De *Chelifers* en *Pselaphochernes* aten onder de Utrechtse experimentele omstandigheden geen varroamijten. Ook deden we een experiment met vijf honingbijwerksters op een stukje raat en een aantal varroamijten; er was geen aanwijzing dat onze *Chthonius ischnocheles* de varroamijten aten (zie

Figuur 2. Mini-bijenkast met vijf bijen, twee pseudoschorpioenen en vijf varroamijten.

figuur 2). Wel bleek dat ze makkelijk door de bijen vertrapt werden. Daarom boden we ze een veilige plaats aan in de vorm van plastic bakjes, gevuld met wat vochtige aarde. Ze bleken zelf dit containertje te verlaten om te jagen op de fruitvliegen die als prooi waren gegeven. In een ander experiment hebben we gevonden dat *C. ischnocheles* geen vaste rustplaats heeft en niet terugkeert naar zo'n vaste veilige plek. Wel konden we concluderen dat de pseudoschorpioen bepaalde stoffen die de prooi uitscheidt, waarneemt en daarmee de prooi ook 'van verre' al kan lokaliseren. De vraag is natuurlijk: kan hij dat ook in een volk met tienduizenden bijen?

De kast in

Voor onderzoek in een meer natuurlijke setting voerden we in elk van vier met Varroa geïnfecteerde bijenkasten in Rotterdam 25 pseudoschorpioenen in van de soort *C. ischnocheles*. Dat gebeurde door middel van voerbakken met aarde bovenop de bijenkasten. Twee keer per week werd de mijtval op de bodemplaat geteld en ook de beschadigingen van de mijten als teken van een roofvangst. In vergelijking met controlevolken zonder pseudoschorpioenen, bleek er weinig tot geen effect van de pseudoschorpioenen op de varroapopulatie. Dit kan verschillende oorzaken hebben. Misschien zijn de

pseudoschorpioenen nooit vanuit de voerbak de bijenkast ingegaan. Daarnaast is het mogelijk dat ze de voorkeur gaven aan andere beestjes. Dat laatste vermoeden werd versterkt nadat een experiment in het lab ons had laten zien dat *C. ischnocheles* voorkeur heeft voor springstaarten en fruitvliegen boven varroamijten.

Conclusie

Vooralsnog kunnen we niet concluderen dat de pseudoschorpioenen *C. ischnocheles* en *Chelifer*-soorten die in Europa voorkomen, geschikt lijken om te gebruiken als biologische varroabestrijder in bijenkasten.

Met dank aan Marie José Duchateau (Universiteit Utrecht), Sonja Copijn (Copijn Consultancy Agricultural Value Change) en Piet van Dugteren (Scorpion Beneficial Organisms), leverancier van de pseudoschorpioenen en de bijenkasten.

Literatuur: zie www.bijenhouders.nl > Tijdschrift > Aanvullingen februari 2013

Lestrimellita limão

Iratim

Hayo Velthuis en Bertus Wieringa

.....
Dit is de laatste tekening in de serie opvallende
nesten van Braziliaanse angelloze bijen.

.....

Het Portugese woord *limão* betekent citroen. De Iratim dankt deze soortnaam aan de sterke citroengeur die de werksters kunnen verspreiden. Het is een parasitaire soort, die aan nectar en stuifmeel komt door het te roven van andere angellozebijenkolonies. Ze vallen massaal een ander volk aan en plunderen de voorraadpotten en zelfs de broedcellen volkomen leeg. Tijdens zo'n aanval verspreiden ze een citroenachtige geur uit hun kaakklieren, waarmee ze de communicatie van het beroofde volk in de war schoppen, terwijl ze tegelijkertijd hun koloniegenoten helpen het nest van de slachtoffers te vinden. Na zo'n beroving, die meestal een aantal dagen in beslag neemt, blijven er in het beroofde volk alleen de volwassen bijen over, die zullen proberen opnieuw een broednest en een voedselvoorraad aan te leggen. Misschien worden ze dan een aantal maanden later opnieuw slachtoffer!

In het nest van de Iratim vinden we de gebruikelijke structuren, als van de andere soorten. Maar, zoals de tekening laat zien, ziet de buitenkant er merkwaardig uit: de ingangstunnel heeft vertakkingen, waarvan sommige uiteinden dicht kunnen zijn, andere zijn open. Dat hangt af van de vliegactiviteit: wanneer er geen volk wordt beroofd, vliegen er maar weinig bijen in en uit, maar tijdens de roofdagen zijn het er veel en dan is het aantal uitgangen dat wordt gebruikt navenant groter. Gedurende de nachten zijn alle toegangen gesloten, net als bij de Jataí, *Tetragonisca angustula* (Bijenhouden, april 2012). Maar terwijl die soort een prachtig witte, breekbare ingangstunnel heeft, is deze constructie van de Iratim donker en stevig. Net als die Jataí lijken deze bijen meer op grote muggen dan op onze honingbijen, dankzij hun langgerekte achterlijf.

Vraag en Antwoord

Hommels en pesticiden

De heren Verheijen en Opdorp vragen:

V Nederlandse kranten maken melding van onderzoek in Engeland naar het effect van een combinatie van pesticiden in lage doseringen op hommels. Zie o.a. de NRC van 24 oktober 2012: 'Hommels lijden al onder lage doses pesticiden'. Zou dat in Bijenhouden kunnen worden geplaatst?

De redactie antwoordt:

A De betreffende studie is uitgevoerd door R.J. Gill en collegae (universiteit van Londen) en gepubliceerd in Nature (jg 491, p. 105-108, 2012). We baseren ons op deze publicatie.

Gill c.s. onderzochten het effect van de insecticiden imidacloprid en λ -cyhalothrin op groei en ontwikkeling van aardhommelvolken en op het foerageren van individuele hommels. Hommels werden voorzien van een microchip om hun in- en uitvliegen te registreren. Alle hommeldozen stonden in het laboratorium. De hommels konden via een buis naar buiten. Er werd tweemaal een proef van vier weken uitgevoerd: in juli en in september. Beide keren werd begonnen met kleine hommelvolkjes (1 koningin en maximaal 10 werksters). Tijdens beide proeven konden alle hommels vrij in het veld foerageren, maar daarnaast werden per proef aan vijf volken in het voorste deel van de nestbehuizing steeds bijgevoelde bakjes met suikerstroop aangeboden die 10 μ g imidacloprid per liter bevatte. De hommels waren vrij om hier wel of niet van te drinken. In het voorste deel van de nestbehuizing van vijf andere volken lag filtreerpapier, bespoten met 0,69 ml water met 37,5 μ g/l λ -cyhalothrin. Die hoeveelheid is gebaseerd op de voorschriften in Engeland. Met die proefopstelling bootste men de veldsituatie na waarin hommels over planten lopen die bespoten kunnen zijn met het bestrijdingsmiddel met als werkzame stof λ -cyhalothrin. Het papier werd wekelijks vernieuwd. Ook hier hadden de hommels een keus: wel of niet over het filtreerpapier lopen.

Voorts waren er nog vijf volken met in de nestbehuizing zowel imidacloprid als λ -cyhalothrin.

Tenslotte omvatte beide proeven nog vijf controlevolken, met alleen suikerwater en filtreerpapier bespoten met alleen water.

In de volken blootgesteld aan imidacloprid werden tot 27% minder hommels geboren dan in volken niet aan imidacloprid blootgesteld. In de imidacloprid-volken nam het foerageren toe en meer haalsters keerden niet terug van hun foerageertocht dan in volken zonder imidacloprid. In volken blootgesteld aan λ -cyhalothrin stierven ongeveer 37% meer haalsters in het nest dan in volken zonder dat middel. Bij volken blootgesteld aan beide middelen waren genoemde effecten het sterkst. Er werden 14 volken moerloos, maar dat effect verschilde niet tussen de vier behandelingen.

Dr. Juliet L. Osborne (universiteit van Exeter, UK) reageerde op de publicatie van Gill c.s., ook in Nature (jg 491, p. 43-45, 2012). Ze stelt dat het onderzoek van Gill c.s. vernieuwend is, onder meer omdat de onderzoekers geen honingbijen maar aardhommels in hun onderzoek betrokken en onderzochten of er een versterkt (synergistisch) effect optreedt door een combinatie van twee middelen waarmee hommels in aanraking kunnen komen bij het foerageren. Dat blijkt het geval. Cresswell c.s. (Zoology jg 115, p. 365-371, 2012), ook in de NRC geciteerd, vonden dat aardhommels gevoeliger zijn voor imidacloprid dan honingbijen. Hommels kregen steeds minder eetlust, afhankelijk van de dosering imidacloprid in suikerstroop. Tot 10 μ g/l, praktijkrelevant, bedroeg die vermindering 10-30%. Honingbijen vertoonden dat effect niet. Cresswell c.s. vonden voor imidacloprid geen effect op de beweeglijkheid en de levensduur van hommels en honingbijen.

Hoe ligt het voor Nederland?

In ons land zit de werkzame stof λ -cyhalothrin in drie bestrijdingsmiddelen: Karate Garden, Karate Garden Spray en Karate Zeon. Die mogen bij zeer veel gewassen worden toegepast (ook op volkstuinten en in de hobbykas) met de beperking: niet spuiten in open bloemen en op bloeiende onkruiden. Ze zijn namelijk giftig voor bijen en hommels en dodelijk in de

toegestane doseringen. Door niet in de bloei te spuiten met λ -cyhalothrin is de kans dat bijen en hommels met het middel (in een toxische dosering) in aanraking komen dus erg klein. Bij een aantal van die gewassen mag ook imidacloprid worden toegepast. Het is niet te verwachten dat dit tegelijkertijd op hetzelfde gewas gebeurt, omdat beide middelen tegen dezelfde plaaginsecten werken. In Nederland hebben we geen bestrijdingsmiddel met de combinatie van beide werkzame stoffen. De kans dat bijen en hommels in het veld tegelijkertijd met imidacloprid en λ -cyhalothrin in aanraking komen lijkt dan ook vrijwel nihil. Resultaten uit de proef van Gill c.s. zijn daarom niet rechtstreeks vertaalbaar naar onze praktijk. In de praktijk lijkt synergisme hier niet aan de orde. In Engeland zou dat anders zijn, volgens het NRC-bericht.

Complex agrilandschap

Maar de proeven van Gill c.s. attenderen wel op een ander probleem, aldus Osborne. In het veld is sprake van een complex agrilandschap (zie foto, Frankrijk): meerdere gewassen, diverse toepassingen van bestrijdingsmiddelen in uiteenlopende concentraties en op uiteenlopende tijdstippen door verschillende telers/boeren. Door de opvolging van bloeiende gewassen kunnen hommels en bijen steeds foerageren. Dat maakt het moeilijk om de toelating van een nieuw middel mede te baseren op goede veldproeven waarin neveneffecten op nuttige insecten worden meegenomen. Daarover zal ongetwijfeld nog veel worden gesteggeld door de toelatingsautoriteiten en die complexiteit zou ook kunnen leiden tot aangepast teeltmanagement.

Zonnebloemen, mais, weiland en natuurlijke begroeiing. (foto H. v.d. Scheer)

Antieke tand gevuld met was

In Triëst, Italië, is bij toeval een interessante ontdekking gedaan door de natuurkundige Claudio Tuniz. Hij wilde een nieuwe röntgentechniek op een bot toepassen en gebruikte daarvoor een oude kaak uit een museum. Deze gefossiliseerde kaak met tanden was afkomstig van een mens van ongeveer 24-30 jaar oud, die zo'n 6500 jaar geleden in Slovenië leefde. Met een collega maakte hij ook 3-D-foto's en toen ontdekten ze in een gat van de hoektand een vulling, onder een soort dekseltje. Wat bleek: die vulling zou wel eens van bijenwas kunnen zijn. Bij kiezen gevonden in een oud graf in Pakistan die 1000 jaar ouder waren, stelden andere onderzoekers al eerder boorgaatjes vast. In de grijze oudheid had men kennelijk al heel kundige borende tandartsen.

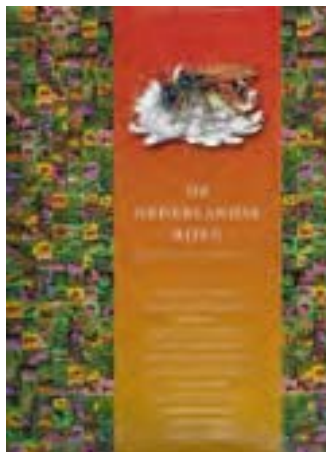
Twee belangrijke vragen wilden ze graag beantwoord zien. Was de vulling inderdaad van bijenwas? En hoe oud was de betreffende kaak met hoektand? Met een speciale techniek konden de onderzoekers vaststellen dat de vulling inderdaad van bijenwas was. Om de ouderdom te bepalen werd de bekende koolstofdateringsmethode gebruikt. Zowel de kaak als de bijenwasvulling waren ongeveer 6500 jaar oud. Dus mag aangenomen worden dat de tandarts of medicijnman destijds gebruik gemaakt heeft van was, waarschijnlijk van een lokale

honingjager. Dit is ook een aanwijzing dat honing en was in die tijd al, na het verzamelen uit een holle boom met een bijenvolk daarin, geogst en vervolgens gezeemd werden. Resten honing en propolis zorgden zo meteen voor een desinfecterende werking in het boorgat. Nog een praktisch voordeel van bijenwas is dat het kneedbaar is bij hogere temperatuur en hard wordt bij kamertemperatuur. Dat bijenwas later niet meer voor vullingen gebruikt werd, komt waarschijnlijk doordat het materiaal niet hard genoeg is om de grote krachten bij het kauwen van stevig voedsel te verdragen. We weten dat in de Romeinse tijd kiezen met lood gevuld werden, vandaar het woord plomberen. Later gebruikte men goud of amalgaam en tegenwoordig steeds vaker composiet, een soort kunsthars. Bijenwas wordt nog steeds door tandartsen gebruikt. Zo krijgen bijvoorbeeld kinderen die met een vaste beugel lopen, bijenwas van de tandarts mee naar huis om de scherpe delen van de brackets en uitstekende metalen draadjes mee af te dekken. *CvH*

Plos One, jaargang 7, nummer 9, pagina 1-9, 2012.

BIONieuws 15 december 2012 schrijft: 'Bijbel' van de veelzijdige Hollandse bijen

De Nederlandse bijen - Natuur van Nederland 11

Theo M. J. Peeters e.a.
Naturalis Biodiversity Center /
European Invertebrate Survey /
KNNV Uitgeverij
ISBN 9789050114479
Hardcover, 560 pagina's,
49,95 euro

'Nog net voor het sluiten van het jaar van de bijen is het gelukt. Voor het eerst is vrijwel alle kennis over de Nederlandse bijen gebundeld in een opus magnum: De Nederlandse bijen in de serie Natuur van Nederland. Dat het gerust de bijbel van onze bijen genoemd mag worden, blijkt al uit de lijst met medewerkers die meer dan

vier dichtbedrukte pagina's van vijf kolommen beslaat. Er komen dan ook 358 bijensoorten voor in Nederland, die ieder een specifieke bloem- en nestvoorkeur hebben. Zo nestelt de gewone slobkousbij *Macropis europea* vooral in ondiepe holen in de grond en frequenteeren de mannetjes de wederik. Het rijk geïllustreerde handboek biedt algemene informatie over bijen en hun biotoop en soortbesprekingen van alle hier voorkomende bijensoorten, hun taxonomie, verspreiding en levenswijzen. Nog net op tijd voor het kerstpakkett van de echte natuurliefhebber.'

De honingbijen beslaan een fractie van de inhoud. Logisch, want 'onze' bij is maar één van de 360 soorten. Dit deel is verzorgd door Hayo Velthuis, en ook Bijenhouden droeg een heel klein steentje bij door te bemiddelen bij de illustratie ervan. *TB*

> *Wie wil dit indrukwekkende boek eren door voor ons een echte recensie te schrijven? Stuur ons een mailtje!*

Impuls voor meer Nederlands bijenonderzoek?

In het magazine Wageningen World werft de campagne 'Food for Thought, Thought for Food' bij donoren en sponsoren geld voor baanbrekend onderzoek. Liefst kapitaalcrachtige, want onderzoek is erg duur. Wagenings hoogleraar Entomologie (Insectenkunde) Marcel Dicke vindt het hoog tijd dat er meer geld komt voor Nederlands bijenonderzoek.

Hij vermoedt dat de bijensterfte een combinatie van oorzaken heeft. De varroamijt is een flinke plaag. Maar ook de schimmel *Nosema* kan zorgen voor verliezen. En dan zijn er nog de nieuwste pesticiden die boosdoeners zouden kunnen zijn. Hij denkt dat het aan een combinatie van factoren ligt. Om meer inzicht te krijgen in de oorzaken, wil Dicke een nieuwe

onderzoeksgroep opstarten. Daarvoor is 3,5 miljoen euro nodig. De gehouden honingbij als bestuiver moet worden beschouwd als een landbouwhuisdier. Hij hoopt dan ook dat met de campagne waarmee Wageningen UR en het Wagenings UniversiteitsFonds geld werven voor het wereldvoedselvraagstuk, ook het bedrag voor zijn plan gevonden wordt.

In twee jaar tijd is al acht miljoen bijeengebracht voor allerlei typen onderzoek. Sinds eind oktober wordt geld gezocht voor twaalf nieuwe projecten, waaronder nu dus meer onderzoek naar bijensterfte. *TB*

Wageningen World, Kwartaalblad voor relaties van Wageningen UR 2012/4

Steeds meer bijenhoudsters Duitse imkercijfers

De bijenhouderij in Duitsland is veel belangrijker dan die bij ons. Niet alleen hebben de Duitsers meer volken per inwoner, ze consumeren ook veel meer honing dan Nederlanders en er is veel im- en export van honing. Tabellen met informatie over imkeraantallen, aantal volken per imker e.d. staan er in het Deutsches Bienen-Journal van oktober jl. De informatie over de jaren 2009, 2010 en 2011 is beperkt, toch geeft deze statistiek een aardige impressie.

Wat opvalt

Het aantal imkers en het aantal bijenvolken is toegenomen van 2009 naar 2011, een voortgezette trend van de laatste vijf jaar. Per imker neemt het gemiddelde aantal volken iets af, van 7,4 naar 7,3. Maar de honingopbrengst is de laatste vijf jaar gestegen. Zie voor actuele informatie de site van de Duitse imkersbond: www.deutscherimkerbund.de, klik Imkerei in Deutschland > Zahlen Daten Fakten. Een flink aantal vrouwen heeft bijen en dit neemt jaarlijks nog steeds toe. Eén op de twaalf imkers was in 2011 vrouw. Omgerekend: 8.627

'imkerinnen' die samen 62.977 volken hebben. Ongeveer het aantal volken dat alle imkers in Nederland bij elkaar hebben.

Trouwens, ook in Nederland lijken meer vrouwen zich op het bijhouden te richten. Relatief nog meer dan in Duitsland. Nu al is 15% van de NBV-leden vrouw; bij de basiscuristen is de laatste jaren het vrouwelijk aandeel gestegen tot ruim 30%. Een uiting van liefde voor bijen en natuur, een inhaalslag wat betreft de emancipatie of beide? Ook bij de jeugd

is er toenemende belangstelling om bijen te houden. We lezen regelmatig, ook in ons blad, over hun imkeractiviteiten.

De gemiddelde leeftijd van de Duitse imker is vanaf 2007 gedaald van 61 naar 58 jaar. Maar het valt op dat de imkers in Duitsland tot op hoge leeftijd doorgaan. Het percentage tachtigers dat nog bijen heeft bijvoorbeeld, groeide de afgelopen vijf jaar nog steeds en is nu bijna 7%. Hoeveel imkers van boven de 80 zouden we in Nederland hebben? Een van de oudsten,

Piet Muntjewerf (91), erelid van de NBV, meldde me dat hij deze zomer zijn volken heeft overgedragen aan een vrouwelijke imker.

Stadsimkers

Bijenhouden in grote steden is in de hele wereld hot. Deels door betrokkenheid bij het milieu. Het past ook goed in de toenemende belangstelling van stedelingen om eigen voedsel in stadstuinen en op daken te produceren. De DIB weet te melden dat een op de 5000 inwoners van Berlijn bijenvolken heeft en in Hamburg een op de 3500. Voor Berlijn met 3,5 miljoen mensen zijn dat 700 imkers met samen ongeveer 5000 volken. Hoeveel zouden we er in Amsterdam hebben? Jammer dat we voor Nederland (nog) niet zulke gedetailleerde informatie hebben. CvH

Deutsches Bienen-Journal oktober 2012

Jahresbericht DIB 2011/2012

Imkers Jo de Haan en Joke de Neef tijdens de NBV-studiedag in Breda. (foto Marleen Boerjan)

	2009	2010	2011
Aantal imkers**	81.400*	83.411	86.089
Aantal volken	606.859*	619.197	631.535
Aantal volken/imker	7,4*	7,4	7,3
Aantal vrouwelijke imkers	5.003 (5%)	5.636 (7%)	6.829 (8%)
Aantal jonge imkers (tot 18 jaar)	1.300	1.390	1.420
Leeftijd	%	%	%
19-50 jaar	21,6	26,4	23,4
51-60	22,3	18,2	18,0
61-70	14,8	19,8	18,3
70-80	28,6	22,2	22,4
>80	5,9	6,4	6,7

* Schatting op basis van data van de DIB-site

** Aantal leden van de DIB (95% van de Duitse imkers is lid)

Nieuwe stal met historische foto's van de bijenmarkt. (foto Roel ten Klei)

De wethouder in gesprek met de voorzitter. (foto redactie)

Imkers liggen goed in Veenendaal

Redactie

De Nederlandse bijenwereld kent een paar ankers, één daarvan is de Veenendaalse bijenmarkt. Al is die niet meer te vergelijken met de belangrijke handelsplaats voor bijenvolken die ze ooit was, nog steeds vormt ze op de derde dinsdag in juli een landelijk imkertrefpunt. Ook de 'Veense' bijenhoudersvereniging De Immenhof, 110 jaar oud, is nog springlevend en kreeg pas nieuwe behuizing, casco gebouwd door de gemeente.

Op 8 december j.l. opende wethouder van ruimtelijke en stedelijke ontwikkeling Arianne Hollander de nieuwe Veenendaalse bijenstal. Die ligt bij de sportvelden aan de oostkant, met uitzicht op hoogbouw (zie voorplaat). De ringweg is dichtbij, maar ook ligt er een natuurgebied. Op weg daarheen vliegen de bijen over de geluidswal, dus auto's en bijen komen elkaar niet tegen. De wethouder was intensief bij een deel van de 7 jaren van voorbereiding betrokken geweest en verrichtte het openingsritueel met duidelijk genoegen.

Voor de vereniging is het de derde stal in successie. Aan de eerste (1898) is de naam verbonden van schoolhoofd T.C. Hootsen. In het digitale groentjesarchief komen wij de naam van deze pionier, ook landelijk, tientallen keren tegen. Drie Veense wolfabrikanten zorgden voor het geld voor die modelstal ter lering van de bijenhouder. Deze eersteling lag dicht bij de toenmalige plek van de bijenmarkt. Dat wil zeggen: de protestantse; de rooms Katholieke markt lag een eindje verderop.

Ruimteconcurrentie

In 1978 verrees een nieuwe stal aan de westkant van Veenendaal, naast de begraafplaats. Ditmaal liet de gemeente de stal zetten. De secretaris van de vereniging plus het bijenmarktbestuur hebben zich daar destijds voor ingezet. Ook 35 jaar terug had men al te maken met concurrentie om ruimte, want garagebedrijven in de buurt klaagden al snel over (poep)overlast van de bijen. Gevolg was dat de leden er van april tot september niet met hun volken terecht konden. Een paar jaar geleden zijn die garages weliswaar verhuisd en kon de stal het hele jaar gebruikt worden, maar er rees een volgend ruimteprobleem. De begraafplaats eiste meer plaats en in 2005 kwam de gemeente met de vraag waaraan een nieuwe stal moest voldoen. Het duurde tot 2012 voor met de bouw, nu in de buurt van de oostelijke rondweg, begonnen werd. Vanaf afgelopen zomer hebben verenigingsleden het casco afgebouwd, inclusief water, elektriciteit, schilderwerk en afrastering. De nieuwe stal is even groot als de oude maar wel fon-

kelnieuw. De frisse werk-verblijfruimte binnen is geschikt om er ook honing te slingeren.

Historie en actualiteit

Aan de buitenwand hangen vier collages van oude foto's van de historische bijenmarkt, die te zien zijn geweest op de Koninginnedag van 2012. Ook voorzitter Henk Kok plaatste in zijn welkomstwoorden de nieuwe stal op de nieuwe plek tegen een historische achtergrond. Ook deze stal krijgt (onder meer) een voorlichtende functie en ook de ligging wijst terug naar vroeger: bij het water waarlangs lang geleden de korven vanaf de Rijn naar de oude bijenmarkt werden vervoerd. Maar meer dan actueel was de boodschap dat leden van de vereniging grote inbreng hebben in de advisering over het gemeentelijk groen in Veenendaal. Aldus de tevreden slotopmerking van wethouder Hollander. Na doorknippen van een lint, blazen van rook in een vlieggat, openen van een namaakkast en daarmee de staldeur, was voor ruim 60 leden en genodigden de weg vrij naar mede, cake en gelukwensen, met over de kasten uitzicht op de sneeuw

Met dank aan Henk Kok en aan Rob Moret, vz. imkervereniging Om en Bij Rhenen

Plek voor uitvindingen, tips, trucs en andere handigheden

De bijvriendelijke Leber-voerbak

Carlo Leber uit Yde, van de imkersvereniging Haren/Paterswolde, doet met een uitvinding de aftrap. Maar in deze rubriek is plaats voor veel meer. Zolang de imker maar denkt: "Dit is handig, dit zouden meer mensen moeten weten." Voelt u zich aangespoord om uw eigen handigheden te beschrijven – en te fotograferen alstublieft! – mail aan de redactie ter attentie van Bart de Coö.

Ik heb deze bijvriendelijke voerbak bedacht omdat ik zag dat tijdens het inwinteren de onderste bijen bij het bijvullen van de voerbak niet goed weg konden komen en verdronken. Dit zag ik telkens, bij al mijn voerbakken. Het gebeurt als er onderin nog bijen aan het drinken zijn, terwijl ik de bak bijvul met suikeroplossing. Wanneer deze bijen dan naar boven uitwijken, dan komen ze niet langs de bijen die boven hen op het droge gedeelte zitten te drinken. Die bijen zitten daar zo massaal in de weg dat de onderste bijen uiteindelijk door vermoeidheid verdrinken. De imker valt dit meestal niet eens op omdat die de bakken vaak pas weer vult als ze leeg zijn. De dode bijen zijn dan al weer opgeruimd. Ik wilde dus een voerbak maken waarin geen bijen meer omkomen.

Benodigd materiaal

- afwasteil (bijvoorbeeld die van de Action voor 1 euro)
- stuk pvc-buis doorsnee 125 mm
- stuk pvc-buis doorsnee van 50 mm
- creaplaat/foamplaat 3 mm dik
- doorzichtige kunststofplaat 3 mm dik
- schroefjes
- siliconenkit

Toepassing

Bij mijn bak werkt het zo: als ik vier liter vloeistof in één keer in mijn bak doe en daarbij de zwarte pvc-buis iets optil, komt de vlotter (het witte onderdeel) omhoog met alle bijen erop. Er blijven nu geen bijen meer in de vloeistof achter en ze kunnen rustig verder drinken. Dit werkt veel sneller en ook nog eens hygiënischer.

Ik vind dat de voerbak gemakkelijk door iedereen te maken moet zijn en niet teveel mag kosten. Alles bij elkaar kost deze voerbak zo'n drie tot vier euro.

Ik vind het zeker zo belangrijk dat de bak van kunststof is. Dit is beter schoon te maken en er trekken geen vloeistoffen in. Een groot voordeel van deze bak is ook dat je er elke keer grote hoeveelheden suikerwater in kan doen. Mijn bak kan zo'n vier liter per keer aan. Dit betekent dat je sneller klaar bent met inwinteren zodat er meer tijd overblijft voor een varroa-behandeling, die ook vaak nog in deze periode valt.

Ik hoop dat ik hierbij toch een klein beetje verlichting heb gegeven aan de imker die ook vindt dat elke dode bij er één teveel is.

Werkwijze

In het midden van de bodem van de afwasteil is een gat geboord van 30 mm. Daarop wordt de smalle pvc-buis gemonteerd met vier schroefjes. In de bodem zie je rondom het gat de vier voorgeboorde gaatjes zitten. Er zit wat siliconenkit tussen voor de afdichting. De ronde vlotter (hier wit) is gemaakt van creaplaat/foamplaat van 3 mm dik. De buitenste maat van de vlotter is drie millimeter kleiner dan de binnemaat van de zwarte pvc-buis. Het is van belang dat de vlotter ruim genoeg zit, maar wel zo netjes aansluit dat de bijen er niet langs kunnen. Als laatste schroef je een doorzichtig rond kunststofplaatje vast op de zwarte pvc-buis. Het doorzichtige plaatje is

op de foto misschien moeilijk te zien, maar de beide schroeven waarmee het vastzit aan de pvc-buis des te beter. Op deze laatste foto is de bak klaar voor gebruik.

(foto's Carlo Leber)

Nieuwe zoektocht naar duurzame aanpak varroamijt

Tel thuis mee voor DDB!

Marleen Boerjan, voorzitter De Duurzame Bij

Met de bevruchte (?) koninginnetjes vanaf Neeltje Jans weer naar huis. (foto Marleen Boerjan)

'DDB', Stichting De Duurzame Bij bestaat ruim 10 jaar. Dankzij de enorme inzet van een paar imkers is veel bereikt in het denken over een duurzame aanpak van de varroamijt. Het is begonnen met de import door Ed Pieterse, voormalig voorzitter DDB, van 12 Primorskykoninginnen uit de VS. Bij Primorsky's groeit de mijtpopulatie veel langzamer dan in lokale bijenvolken (Rinderer, 2010. *Apidologie* 41:409 en Büchler 2010. *Apidologie* 41:393). Mede dankzij een subsidie van de NBV hebben de deelnemers tot 2010 veel zorg kunnen besteden aan het natelen van de Primorskykoninginnen. Werkeiland Neeltje Jans was het bevruchtungsstation.

DDB-testprotocol

Meer dan op koninginenteelt ligt vanaf 2010 bij de DDB het accent op het ontwikkelen van een afgesproken werkwijze (protocol) voor het testen

van bijenvolken op mogelijke varroatolerante eigenschappen. Nu zijn we zover dat we meer imkers willen betrekken bij onze zoektocht - in heel Nederland - naar varroatolerante volken.

Door op meerdere momenten te tellen wat er per dag aan mijten valt, wordt de groei van mijtpopulatie zichtbaar. Geringe groei van die populatie houdt in dat een volk zelf het aantal mijten onder controle kan houden. Dat sluit aan bij inzichten in bijvoorbeeld de Verenigde Staten (Branco et al., 2006: *Apidologie* 37:452).

Uit internationaal onderzoek blijkt dat de natuurlijke mijtval per dag ongeveer gelijk oploopt met de totale mijtpopulatie in het bijenvolk (Martin, 1998. *Ecological Modelling* 109:267). Net als onderzoekers in Duitsland (Büchler et al., 2010. *Apidologie* 41:393) hanteert DDB de groei van de mijtpopulatie gemeten via de gemiddelde mijtval

Bestrijden: alleen als het moet

Voorzitter DDB: "In aanvulling op het testen gaan we werken aan een bedrijfsmethode die berust op een meer geïntegreerde bestrijding of behandeling van de varroamijt. Daarmee bedoelen we dat het bijenvolk alleen tegen de varroamijt wordt behandeld als de varroadruk in het bijenvolk een van tevoren gestelde grens overschrijdt."

per dag over de periode februari-juni als een indirect selectie criterium voor varroatolerantie. Het DDB-protocol (zie hierna) is opgesteld samen met de bijenteeltonderzoekers dr. Job van Praagh en dr. Hayo Velthuis.

Selectie voor nateelt

Sinds het seizoen 2010 hebben de DDB-ers veel mijten geteld. Tellend volgens het protocol selecteren we nu de volken die de darren leveren voor het bevruchtingstation. In deze volken was de mijtval/dag doorlopend heel laag en daarom komen ze in aanmerking voor de koninginenteelt. Belangrijker nog is dat de deelnemende imkers met behulp van het protocol hun eigen bijenvolken met geringe mijttoename kunnen aanwijzen. Koninginnen uit deze volken worden gebruikt voor het telen van dochters die ook weer kunnen worden getest.

Tel thuis!

Bij deze wil ik u, imker, oproepen om volgens het DDB-protocol de ontwikkeling van de mijten in uw eigen bijenvolken te volgen. In voorjaar en vroege zomer telt u zo per volk 4 of 5 keer de mijtval.. We kiezen voor deze periode, omdat er dan geen storende invloeden zijn op de volksontwikkeling door

ingrepen van de imker. In deze periode vragen wij u de volken gewoon voor te bereiden op de voorjaars- en zomerdracht en niet te bestrijden. Zodra u een zwermverhinderend uitvoert, stopt het tellen volgens het protocol.

Alle gegevens kunnen via de website www.duurzamebij.nl opgestuurd worden. In het najaar wordt u uitgenodigd voor een studiedag waar alle resultaten worden besproken.

Testprotocol 2013

Voorwaarde: In de testperiode wordt de varroamijt in de bijenvolken niet bestreden. Meet de mijtval per dag alleen in normale productievolken.

Vorbereiden van de onderlegger/varroalade

1. Zorg dat de varroabodem schoon is en er dus geen resten wasmul, dode bijen, stuifmeelklompjes etc. meer aanwezig zijn.
2. Leg een wit papier op de onderlegger en zorg ervoor dat 90-95% van de bodem bedekt is. Een dubbel A4 (=A3) volstaat. Het papier moet onbereikbaar zijn voor de bijen. Ideaal is natuurlijk een schuiflade.
3. Strijk eventueel de randen van het papier in met vaseline. Zo wordt voorkomen dat oorzakende mijten op kunnen eten.

Het tellen

De mijtval wordt bepaald door tenminste één week lang (bij voorkeur dagelijks) mijten te tellen in de maanden februari, maart, april, mei en juni (voor de zwermverhinderend!). Kies bijvoorbeeld steeds de eerste week van de maand.

1. Tel het aantal volwassen (bruine) dode en nog levende mijten elke dag of om de andere dag gedurende in totaal 7 dagen.
2. Bereken de mijtval per dag gedurende de testweek: tel het totaal aantal mijten van de 3-4 tellingen op en deel door 7. Op de website van De Duurzame Bij is een invulformulier te vinden dat u eventueel kunt gebruiken (de website moet nog worden geactualiseerd).
3. Stuur de gegevens door aan ons via info@deuurzamebij.nl.

9 maart landelijke BD-imkerbijeenkomst

Thema: 'Waar halen ze het vandaan... zaai goed'

**Locatie: Hogeschool Helicon,
Socrateslaan 22 A, 3707 GL Zeist**

Programma

- 9.00 u Ontvangst met koffie en thee
9.15 u Opening, mededelingen en inleiding
9.30 u Het darren- en werksterkoo van Astrid Schoots
9.45 u 'Goed zaai goed... een grote zorg', lezing door René Groenen
11.15 u Pauze
11.45 u 'Bloeiend landschap à la Netzwerk Blühende Landschaft'. Introductie door Fiona Geraets en Albert Muller
12.15 u 'Zwerm-Kunst-Reis', een beeld van het kunstproject van Lia Martinali. Dirk Klose – Blühende Abgründe
12.30 u Lunchpauze – soep, broodjes, fruit een aantal kramen met bijenproducten, drachtplanten, natuurbouwkasten, informatiepanelen, zaden etc.
14.00 én
15.30 u Parallelsessie in de filmzaal: 'Een hand vol bijen', de NL-documentaire van Lydia Koopmans, duur 40 minuten
14.00 u 'Het jaar rond met de bijen in de Nederlandse kast met ongedeelde ruimte', deel 1: van Pasen tot Pinksteren. Een uitgebreide praktische uitleg door Wim van Grasstek en Albert Muller in de grote zaal
15.00 u Pauze
15.30 u Het jaar rond met de bijen in de Nederlandse kast met ongedeelde ruimte', deel 2: van Pinksteren tot Pasen. Vervolg door Wim van Grasstek en Albert Muller
16.30 u Sluiting, een goede reis en wel thuis.

...ongedeelde ruimte: hoog raam.
(foto Wim van Grasstek)

Entreprijs: dagprogramma incl. koffie/ thee en eenvoudige lunch € 27,50
Aanmelden kan door het entreebedrag over te boeken vóór 1 maart op ASN Bank 707954592 o.v.v. 'BD-imkerdag 2013' t.n.v. A. Varekamp, Wageningen.

De dag wordt georganiseerd door de BD-imkerwerkgroep www.bdimkers.nl
Ook niet-imkers zijn zoals altijd van harte welkom.

Teeltgroep Marken

Teeltgroep Marken (Buckfast) vraagt belangstellenden tijdig te laten weten of ze volkjes willen aanbieden (drie perioden tussen juni en eind juli).
e h.groen@chello.nl

Column Imkeren met acht zintuigen Beginnen in Boxmeer

Stalletje van Dree. Foto Rob van Veldhuijzen

September vorig jaar interviewde Ton Thissen voor *Bijenhouden* een blinde imker en zijn bijenmaatje. Dit bijenjaar lang vertellen ze ons zelf, bij monde van 'maatje' Rob van Veldhuijzen, over hun ervaringen samen.

Mijn naam is Rob van Veldhuijzen, ik ben 61 jaar. Zelf heb ik twee simplex bijenkasten, mijn bijenmaatje Andree Brinks, 54 jaar oud, heeft één spaarkast.

Ik heb een slecht gehoor en vertrouw op mijn ogen, Andree is blind en moet het van zijn gehoor hebben. Samen vormen wij een eenheid, gesteund door onze leermeester Herman Arts uit St. Anthonis. Alle drie hebben we Buckfastbijen.

Andree en ik hebben sinds twee jaar bijen. Zonder de steun van Herman hadden we nu lege kasten, want ondanks de theoretische kennis van Andree en mijn twintig jaar ervaring met het kweken van allerlei insecten, o.a. kakkerlakken en keversoorten, is het houden van bijen 'een ware kunst'.

De winter hebben we gebruikt om bij Andree een stal te bouwen. Voor mijzelf maakte ik een Top Bar Hive. Ik werk het liefst met gebruikte materialen want ik geef niet graag geld uit. Zodoende is de stal van Andree een omgebouwd speelhuisje en was mijn TBH vroeger een oud tafelblad.

Andree heeft bijen om ze te beleven, ernaar te luisteren en voor de honing. Mijn uitgangspunt is niet het slingeren van honing, maar het genieten van mijn bijen.

Zoals ik Ton Thissen al vertelde, liep mijn eerste ontmoeting met Andree – we wonen nog geen kilometer van elkaar vandaan – via Herman. Onze kennismaking ging zo: "Ik ben Andree, ben blind en kom uit Utrecht." "Ik ben Rob, ik hoor slecht en kom ook uit Utrecht." Kon het erger!

We liepen voor het eerst naar zijn bijen en hij zei: "Oh daar komen een paar bijen thuis." Ik zeg: "Ik ken je nog maar een paar minuten, maar ik heb het idee dat ik nu al in de maling genomen word." De toon was gezet: Utrechtse humor noemen wij dat.

Wat een gave, naast Andree ben je met je kennis en ervaring een leek op alle fronten. Al heel snel besepte ik dat bijen houden vaak een kwestie van gevoel is. Hij ruikt welke honing de bijen halen, hij ruikt hoe de status van zijn kast is. Hij belt mij op om aan te geven dat de honingkamer vol is, dat er een broedbak bijgeplaatst moet worden, fenomenaal.

Het seizoen kan beginnen, één van mijn volken gaat in de TBH, ik heb er een raam in gemaakt, zodat ik de bijen kan zien. De volgende stap, bij Andree, is het in zijn kast plaatsen van een draadloze microfoon, zodat hij in de woonkamer z'n bijen kan horen.

Rob en Andree

Honing goed tegen kinderhoest

Kees van Heemert

De Wereldgezondheidsorganisatie beveelt honing aan als middel tegen hoesten. Dit advies wordt gegeven op basis van proeven met boekweithoning. Hoest wordt veroorzaakt door een infectie van de bovenste luchtwegen en vooral bij kinderen kan dat een vervelend effect hebben op het slapen. Uit enkele wetenschappelijke publicaties blijkt twijfel over werking en veiligheid van bepaalde voorgeschreven medicijnen, vaak synthetische anti-hoestmiddelen op basis van dextromethorphan of codeïne. Verder zijn er aanwijzingen dat deze middelen soms niet beter werken dan een placebo (nep-medicijn), in het bijzonder bij kinderen. En er zijn ook bijwerkingen bekend, zoals onregelmatige samentrekking van spieren, slaphuid, lethargie en zelfs sterfte.

Er zijn verschillende alternatieven bekend om hoest te onderdrukken en honing is er een van. Uit onderzoek is geconcludeerd dat boekweithoning beter is om de hoest te onderdrukken dan geen behandeling^{1,2}. Dit soort onderzoeken is lastig omdat er met vragenlijsten wordt gewerkt en dan ook nog met kinderen. Desondanks kon een groep Amerikaanse medici toch een positief advies geven om honing te gebruiken. In 2011 gaf een Canadese onderzoeksgroep een overzicht van het effect van alternatieve middelen als antihistaminen, zink, Echinacea, vitamine C en honing op het hoesten bij kinderen³. Met uitzondering van honing bleken al die middelen weinig effect te hebben op de hoest. Een bevestiging van de bovengenoemde studies, al blijft meer klinisch onderzoek en meer informatie nodig over de dosering van de honing.

Ook goed voor de ouders

In Israël is in een groot onderzoek bij zes ziekenhuizen gekeken of het effect tegen hoest bij kinderen ook voor andere honingsoorten geldt⁴. Interessant is dat het gebruik van honing door kinderen een positief effect had op het slaapgedrag van de ouders. Drie soorten honing werden bij de studie gebruikt: Eucalyptus, Citrus en honing van lipbloemigen, donker van kleur. Ze werden vergeleken met dadelsiroop, een drankje dat in Israël veel gebruikt wordt, zoals thijmstroop in Nederland. De drie honingsoorten werkten significant beter dan de dadelsiroop.

(foto Ina van der Vlist)

Verder onderzoek moet uitwijzen op welk bestanddeel van de honing de gunstige werking berust. Boekweithoning, die donker is, wordt vaker gebruikt en vermoed wordt dat dit komt omdat er fenolen met een antioxidante werking in zitten, die de hoest mogelijk helpen onderdrukken. Terwijl verder onderzoek loopt, is honing aan te bevelen tegen hoest bij kinderen, ouder dan 1 jaar. Het is ook nog lekker, goedkoop en er is weinig kans op bijwerkingen.

Literatuur

1. Paul, I.A. e.a., 2007. Effect of honey, dextromethorphan, and no treatment on nocturnal cough and sleep quality for coughing children and their parents. *Arch. pediatr. adolesc. Med.* 161(12): 1140-1146.
2. Christiakis, D.A., 2007. The effect of honey on nocturnal cough and sleep quality for children and their parents. *Arch. pediatr. adolesc. Med.* 161(12): 1149-1153.
3. Goldman, R.D., 2011. Treating cough and cold: Guidance for caregivers of children and youth. *Pediatr. Child Health* 16 (9): 564-566.
4. Cohen, H.A. e.a., 2012. Effect of honey on nocturnal cough and sleep quality: A double-blind, randomized, placebo-controlled study. *Pediatrics* 130: 465-472.

Henk van der Scheer reist verder door de groene omgeving en is dit keer bij een imkervereniging in Drenthe. (foto's Daan Meeusen)

Oosterhesselen en omgeving

Rollen hooi (veel koeien krijgen hier hun voer in open melkstallen).

Een zandig bord

Ruwweg lijkt Drenthe op een omgekeerd bord. Het gebied ligt grotendeels op het Drents Plateau, voornamelijk opgebouwd uit keileem afgezet in de voorlaatste ijstijd, met daarop vaak dekzand en plaatselijk veen. De hoogte varieert zo tussen 10 en 20 m boven NAP. Landijs heeft op veel plekken rechte ruggen in het landschap achtergelaten, met als mooiste voorbeeld de Hondsrug, in het noordoosten. De randen van het bord liggen een stuk lager, in het noordwesten en zuidwesten zelfs onder zeeniveau.

Bossen, landbouw en veeteelt

Op het zand vindt men van oudsher het esdorpenlandschap, met brinkdorpen, essen, heidevelden en in de beekdalen groenlanden. Oosterhesselen was zo'n brinkdorp. In het oude deel staan nog wat karakteristieke Saksische boerderijen.

De lagere delen langs de provinciegrenzen bestonden oorspronkelijk uit veen, maar zijn alle ontgonnen voor turfwinning. De zandige ondergrond werd

daarna gemengd met bonkveen. Dat is de bovenste halve meter veen die ongeschikt is voor turf en bij de vervening opzij werd gelegd. De dalgrond die zo ontstond, werd met goede bemesting en afwatering redelijke landbouwgrond. De boeren kwamen vaak van buiten de provincie.

Ongeveer een kwart van het 'grondgebied' van Oosterhesselen e.o. ligt op dalgrond, de rest op het zand. Het landschap is afwisselend: bossen, landbouw en veeteelt.

Natuurgebieden

Bij Coevorden ligt een gebiedje waar het oorspronkelijke hoogveen nog aanwezig is: Dalerpeel, eigendom van het Drents Landschap. In Dalerpeel ontstaat geen nieuw hoogveen meer. Toch komen er nog wel veenmossen voor, en ook dophei, veenpluis, blauwe zegge en kleine en ronde zonnedauw.

Op het zandgebied waar de imkervereniging actief is, liggen twee boswachterijen van Staatsbosbeheer: Sleenerzand (loofbomen, heide, jeneverbes en stuifzanden) en Gees (loofbomen, heidevelden, vennetjes én de grootste zwerfkei van Nederland). Vlakbij ligt in het beekdal van het Drostendiep het landgoed De Klencke, een natuurgebied dat in 1961 door mevr. Goddard-Van der Wijck is nagelaten aan Natuurmonumenten. Daar vinden we oud loofbos, heide, graslanden, rechte lanen en boerderijen. Ook het Drents Landschap bezit er twee natuurgebieden. Het zijn De Palms (met jeneverbessen) ten noorden van Meppen en Stroeten, een beekdallandschap bij Zweelo. Er zijn twee Natura 2000-gebieden aangewezen: het Mantingerzand (met stuifzanden en heide) en het Mantingerbos (met veel hulst).

Dracht

Lang geleden foerageerden de bijen rond Oosterhesselen op de hei of de boekweitvelden. Ook reisden boeren gezamenlijk naar het koolzaad in Groningen want het imkeren was toen een belangrijke bijverdienste. Het reizen ging soms per trein vanuit Hoogeveen, maar vaker per paard en wagen. Heen en terug was men wel drie dagen onderweg. In 1984 stopte men met die activiteit; de kosten werden te

.....
Vroeger telde Drenthe 35 gemeentes. Daarvan was het dorp Oosterhesselen er een. Sinds 1998 valt het onder gemeente Coevorden. Maar imkervereniging Oosterhesselen e.o. (1912) vergrootte haar 'grondgebied' en omvat ook delen van Midden-Drenthe en Borger-Odoorn.

Molen bij Sleen, plaats van de jubileumtentoonstelling

Meester Hutter

hoog. Men ging voortaan met eigen vervoer. Ook reist men nu naar de hei op het Amsterdamse veld onder Klazienaveen.

Dichterbij staan in de bermen in het voorjaar paardebloemen en later witte klaver. Bij de boerderijen vinden we vaak fruitbomen en in de staatsbossen tamme kastanje en acacia.

‘Meester’ Hutter

Juni 2012 sprak ik met de heren Ter Bork (voorzitter), Meeusen en vooral ‘meester’ Hutter, een van de oudste leden. Hij is 82, maar houdt nog met veel plezier vier hoofdvolken in de tuin bij zijn bungalow in een rustige wijk in Oosterhesselen. Hij is jarenlang onderwijzer geweest aan de lagere landbouwschool daar, en is ruim 30 jaar imker. Zijn belangstelling voor bijen en bijenhouden komt voort uit liefde voor de natuur. Hij heeft nooit cursussen bijenhouden gevolgd. Vroeger vroeg hij wel eens raad aan andere imkers, tegenwoordig vragen ze hem om raad. Jarenlang had hij tien volken waarmee naar het koolzaad in Groningen reisde. Met de huidige vier oogst hij jaarlijks ongeveer honderd potjes honing voor eigen gebruik en om uit te delen aan vrienden en bekenden. Een honingkeuring in de trant van vuiltjes zoeken is aan meester Hutter niet besteed.

Geen overlast

Meester Hutter heeft geen rasbijen. De burens hebben nooit geklaagd, hij zorgt ervoor om geen overlast te veroorzaken. Zo werkt hij in de volken als er weinig mensen in de buurt buiten zijn. Zijn koninginnen zijn gemerkt en geknipt. Hij wacht bij elk volk tot er een zwerm afkomt, maar die komt niet ver en zeker niet tot bij de burens. Soms slaat de zwerm terug, soms ligt er een zwerm met koningin voor de kast. Dan gaat de zwerm in een zesramer en wordt in het najaar verenigd met een volk. In het zwermvlustige volk breekt hij meteen alle doppen op de vier mooiste na. Die komen in de bovenbak boven een separator. Door die separator verliest de bovenbak alle vlieg-bijen aan de onderbak. Zodra hij een tuter hoort, breekt hij de overige drie doppen, merkt de koninginnen die daaruit komen en laat alledrie in het volk met

Een stukje verenigingsgeschiedenis

Oosterhesselen e.o. ontstond als ‘broedaflegger’ van bijkiersvereniging Sleen. De start verliep moeizaam, want tijdens de eerste ledenvergadering schitterde de voorzitter door afwezigheid, tot ongenoegen van de “splinternieuwe” secretaris, zo lezen we. Wel steeg het ledental van 55 bij aanvang naar 162 in 1939, maar die aanwas betrof voornamelijk ‘suikerleden’. Die naam vanwege hun interesse om goedkoop de suiker voor hun bijen te kunnen inslaan. Later zakte het aantal leden weer. De hei was ontgonnen en ook verdween de teelt van boekweit en daarmee de intensieve bijenhouderij. Nu zijn er ruim 30 leden en dat aantal groeit weer. Vorig jaar vierde de vereniging haar 100-jarig bestaan.

de tuter lopen. Hij doet dit nu drie jaar en twee van de drie keer komt uiteindelijk een gemerkte koningin aan de leg. Dat vereenvoudigt het werk en daar is het meester Hutter om te doen.

Geen wintersterfte

In augustus na de honingooft bestrijdt hij varroa met thymol en in de winter druppelt hij met oxaalzuur. Ook doet hij veel aan raatvernieuwing. Wintersterfte komt dan ook niet voor. De oude raampjes zonder raat worden met verdunde gootsteenontstopper ontsmet en nagespoeld met water. Om ze te drogen legt hij de raampjes plat op elkaar, met daarop een plank en een gewicht zodat ze niet kromtrekken.

Andere activiteiten

Meester Hutter was jarenlang secretaris van de imkervereniging. ‘Hesselen’ zou hazelaar betekenen, zo leer ik van hem, en honing is ‘hunnig’ in het Drents. Vorig jaar was hij lid van de zeer actieve jubileumcommissie. Bij zijn afscheid als secretaris bood de vereniging hem een laat bloeiende iep aan. Die is geplant in het park niet ver van zijn huis. Toen besloot het bestuur in aanloop naar het 100-jarig bestaan om in ieder ‘imkerdorp’ van de gemeente Coevorden de daaropvolgende jaren een honingboom te gaan planten. De laatste werd geplant in Noord-Sleen, als hoogtepunt van het jubileumjaar.

Mail van de voorzitter

Vooruitkijken!

We hebben een groots propagandajaar voor de (honing)bijen net achter ons. Dat het 'Jaar van de Bij' de gemoederen in het land heeft beziggehouden is wat te optimistisch gedacht, maar sinds 2012 weten heel veel meer mensen dat het niet goed gaat met bijen. Men maakt zich in toenemende mate zorgen over het voortbestaan van deze vriendelijke en vooral nuttige insecten.

Terecht, want wij zijn voor een gevarieerd aanbod

van ons voedsel er mede van afhankelijk.

Vanuit alle geledingen kwam steun. Van landelijke overheid tot BN-ers en grote bedrijven, door iedereen is meegedacht en meegewerkt. Bekend voetballer Klaas-Jan Huntelaar stelde via zijn stichting 20.000 euro beschikbaar voor het Jaar van de Bij. Radio DJ Giel Beelen werd vorig jaar imker en trad daarmee in de publiciteit. Hij veilde vanuit het glazen huis tijdens Serious Request een pot honing van zijn bijenvolk. Het leverde 300 euro op. Daarmee hielp het ene goede doel het andere.

Talrijke initiatieven om het leefgebied voor bijen te verbeteren kwamen van de grond. Initiatieven die naar verwachting dit jaar al hun vruchten gaan afwerpen. Dat is hard nodig. De sterftcijfers van vorige winter logen er niet om en ik ben heel benieuwd wat dit jaar ons brengt.

Gebrek aan voldoende dracht is een van de oorzaken dat het zo slecht gaat met onze volken. We hebben echter ook nog een appeltje te schillen met het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen die het mogelijk op onze bijen hebben gemunt. Het zou heel mooi zijn als in 2013 duidelijkheid komt over de toepassing van de neonicotinoïden en of we deze factor kunnen uitsluiten.

Tegelijkertijd moeten we als imker ook de hand in eigen boezem steken. We gaan nog te nonchalant om met de hygiëne in onze volken en het onder de duim houden van de varroamijt gedurende het jaar. Mede daardoor proberen we volken in te winteren die daarvoor bij voorbaat niet zijn toegerust. Maar nu loop ik wel heel ver vooruit.

Een nieuw bijenseizoen is aanstaande. De NBV steunt de KNNV, partner in het Jaar van de Bij, in haar initiatief om meer wilde natuur te propageren, te beginnen in eigen tuin. Wat bloemrijkere beplanting en minder strak en netjes kan best en dat komt onze bijen ten goede. Het levert bovendien een grotere variatie aan 'wilde' beesten op. Via onze kanalen, zoals Bijenhouden en Imkernieuws, laten we weten waarop we inzetten en hoe u kunt aanhaken.

Jan Dommerholt,
voorzitter NBV, februari 2013

Commissie bestuiving NBV

Advies bestuivingsvergoeding 2013

De commissie Bestuiving van de NBV heeft besloten de adviesprijzen voor dit jaar niet te veranderen. Onderstaande bedragen moeten worden beschouwd als vergoedingsadviezen, die door de imker als een richtlijn kunnen worden gehanteerd.

- voor plaatsen bij open teelten: € 60,- per volk voor drie weken of minder, bij verlenging een toeslag van € 2,50 per dag;
- voor plaatsing bij bedekte teelten: € 35,- per volk per week;
- voor bestuivingsobjecten waarvoor in opdracht van de teler speciale volken worden aangehouden en ingezet, kunnen onderhands vergoedingen worden vastgesteld;
- voor transport van de volken vanaf de bijenstal tot aan de teler kunnen kosten door de imker in rekening worden gebracht; de imker kan een schriftelijke bestuivingsovereenkomst met de teler aangaan.

U kunt de bestuivingsovereenkomst vinden op de website van de NBV:

www.bijenhouders.nl/files/pdf/bestuivingsovereenkomst.pdf

Petje af

De NBV-commissie Bijenteeltonderwijs dankt alle bijenteeltleraren hartelijk voor hun inzet in het afgelopen cursusjaar. Twee leraren sprongen eruit wat het aantal cursussen betreft, beiden met in 2012 maar liefst vier gegeven basiscursussen:

Leo van Gelderen (in Amsteland, Den Haag, Leiden en Westland) en Sigis Sparenberg (in Deventer, Olst-Wijhe, Raalte en Zwolle).

Leo gaat in 2013, "als het tegenzit", maar liefst vijf cursussen verzorgen: twee basisen drie vervolgcursussen. Hij zou het stokje best eens aan nieuwe bijenteeltleraren willen overdragen.

Boven: Leo van Gelderen
(foto Elbert Hogendoorn)
Onder: Sigis Sparenberg
(foto Sia Prins)

Cursussen *(nadere bijzonderheden over elke cursus zijn te vinden op www.bijenhouders.nl)*

Kennismakingscursus Bijenhouden

Apeldoorn	27 februari: oriëntatieles voor basiscursus, zie ook daar. Info A. Stoter, t 06-51110262, e basiscursus.bijen@gmail.com
Beilen	start maart. Info L. van de Bult, t 0593-523957, e deklomphoek@hotmail.com
Zoetermeer	start in maart, i www.dehoningpot.info

Basiscursus Bijenhouden

Amstelland	start voorjaar H.S. Kooij, t 020-6452285, e hskooij@hetnet.nl
Apeldoorn	start eind maart. A. Stoter, t 06-51110262, e basiscursus.bijen@gmail.com
Arnhem-Velp	start januari/februari. Henk Hoge, t 0316-529919, m 06-27023280, e henk.hoge@telfort.nl .
Bommelerwaard	start maart €150,-. Henri Boons, t 0418-631436 m 06-12367808 e henri.boons@bijenvolken.nl
Brielle (Voorne-P.)	start februari. Wim van Rooijen, t 0181-452464, e w-j-vanrooijen@planet.nl
Bunnik-Houten e.o.	start 5 februari €155,- (excl. imkermateriaal voor de praktijk). Info Henk de Hey, m 06-12322353, e cursus@bhv-bunnikhouten.nl , i www.bhv-bunnikhouten.nl
Deurne	start begin februari €150,-. Info Jos van de Heuvel, t 077-4662164, e josvdh@hetnet.nl .
Eemkwartier (A'foort)	start 4 februari. Els de Bruin, t 033-4613428, e elsdebruin@hotmail.com
Eerbeek	start februari €135,-. Info Harrie Leeftang, t 0313-654506 e bijenleef@hetnet.nl
Egmond	start in maart. Info Piet Kuijs, t 072-5051567, e anitasenpietk@planet.nl
Emmeloord (N.O.P.)	start voorjaar. Info Tineke Alberts, t 0527-785428, e tinekealberts@live.nl
Enschede	start maart, ± €125,-. Info Evert Egberink, t 053-4282229, e egberink@xs4all.nl
Epe	start medio maart, Harry de Roo, t 06-12149470, e harry.roo@hetnet.nl
Ermelo	start 31 januari €120,- t 0341-558429, e GerhardPape@gmail.com
Frankrijk	start 14-20 juli. Aris de Bakker, m 06-40572475, e bijenhoudeninfrankrijk@gmail.com
Goes	start eind januari. Kees Veldkamp, t 0118-650377, e c.veldkamp3@kpnplanet.nl of Jan Bruurs t 0118-502075.
Gooiland	start maart, Han Karsemeijer, t 0355-824972, e han.karsemeijer@gmail.com
Hengelo (O)	start 28 februari, Marja Morskiet, t 074-2433153, e marjamorskiet@xs4all.nl
Heino e.o.	start begin 2013 € 150,- incl. lesmateriaal (theorie) koffie/thee en bijenvolk. Manni Weertman, t 0572-391600, e m.weertman@gmail.com .
Horst	Natuurlijk imkeren, start februari. Joep Verhaegh, t 077-3983424, m 06-30499148, e zoemhukske_horst@hetnet.nl .
Laren Blaricum	start februari € 125,- Bart Vos, t 06-42605476, e lbjvos@planet.nl .
Midden-Brabant	start februari/maart in Tilburg en Berlicum € 170,- Attie-Jan Grasso, e a.j.grasso@xs4all.nl .
Nijmegen	Nelleke en Martien Walraven, t 024-3444628, m 06-48291776, e martien.walraven@kpnplanet.nl
Rijnstreek	in gebied Neder-Betuwe, Overbetuwe, Lingewaard, Wageningen, Renkum start 30 januari, € 125,-. Ernst de Jonge, t 06-44704078, e dejonge.ernst@gmail.com
Varsseveld	start januari/februari t 0544-375247, e nbv.varsseveld@gmail.com
Wezep e.o.	start maart € 150,-. J. Eppinga, t 038-4448671, e j.eppinga1@gmail.com of R. van Hernen t 038-4441353, e rphernen@hetnet.nl .
Zoetermeer	start maart, i www.dehoningpot.info .
Zwolle	start maart €150,-. Henk Wubbolts, i zwolle.bijenhouders.nl .

Vervolgcurcus Bijenhouden

Amstelland	start voorjaar 2013. Inl.: H.S. Kooij, t 020-6452285, e hskooij@hetnet.nl .
Eck en Wiel	start 8 februari € 150, e ct@rve-opleidingen.nl , t 0344694696, m 0653259329
Epe	start medio maart, Harry de Roo, t 06-12149470, e harry.roo@hetnet.nl

Cursus Bijengezondheid

Midden-Brabant	bij voldoende belangstelling start februari/maart, kosten € 30,-. Inl. en opgave: Attie-Jan Grasso, e a.j.grasso@xs4all.nl .
-----------------------	---

Cursus biologisch imkeren

Amstelland	deze winter, bij voldoende belangstelling. Inl.: H.S. Kooij, t 020-6452285, e hskooij@hetnet.nl .
-------------------	--

Cursus Bijenteelt op biologisch-dynamische (antroposofische) grondslag

Wageningen/Renkum	start 23 maart € 300 (opgave door betaling). 3 theoriedagen, 6 vaste dagdelen praktijk (4 keuzen mogelijk), themadag, i www.bdimkers.nl of W. van Grastek m 06-45545084
--------------------------	--

Cursus honingkeurmeester

Achterhoek	start in februari (t/m 20 april), bij voldoende deelname, kosten € 240,-. Z.s.m. aanmelden: e nbvachterhoek@live.nl
-------------------	---

Familiebericht

Op 15 november 2012 is overleden

HERMAN SCHENK

Herman was ruim 40 jaar imker. Ondanks zijn gezondheidstoestand bleef hij tot het laatst toe aan elke verenigingsactiviteit meedoen. Doorgaan met wat je graag doet, was zijn levensstijl. Daar hoorden de praktijklessen aan de basiscursus bij, op streekmarkten in het hele land staan met honing en kaarsen, korfvlechten, imkergereedschap uitvinden en voor zijn 25 volken zorgen. Herman was ook een bekende verschijning bij veel bestuivingsadressen.

We kijken terug op mooie jaren, waarin Herman, ook op bestuurlijk gebied, veel werk heeft verricht voor onze vereniging. Herman was een plezierig mens, iemand op wie je altijd op kon rekenen, die van aanpakken wist en van een soort dat zeldzaam is. We missen hem in onze vereniging.

Sterkte voor hen die van hem houden en in het bijzonder voor Antje zijn vrouw.

Bestuur en leden NBV afdeling Deventer

Vraag- & aanbod

Te koop: Buckfastvolken op raam: F1-volken van 2012 van verschillende raszuivere afkomsten opgezet:

o.a.: KB704 x KB202; KB567 x KB202; B4(DAB) = B32(AH) x B78(TR); B4(DAB) x AM06121; (LHG026 x B25) x MK08-99; ((HRC0409 x B25) x I 16) x AM0779.

Ook Buckfastvolken met raszuivere koningin in 2012 aangepaard op Ameland: twee afkomsten: (KB704 x KB202) x L083(WF) en B4(DAB) x L083(WF). F1-volken worden eind maart begin april overgezet in eigen kasten, raszuivere volken 3e week van april. Inlichtingen: D.A. Blanken, Schaapweg 12, Warffum, e famblanken@hetnet.nl, t 0595-423315

Verbeter de bijenweide en plant nu

Tetradium, de ideale bijenboom. Prijzen vanaf € 3,-. Afhalen in Oosterblokker. Inl.: e atdiderich@simpc.nl

Gezocht: ruwe propolis voor medicinale

toepassing. Vrij van verf/hout & onverhit. m 06 40 585 646, e chocolate@extrapuur.nl

Te koop: plusminus 30 bijenboeken van auteur J.W. Schotman tot G.A. Ootmar, Bijenbladen vanaf 1962 t/m 2003. Bent u geïnteresseerd vraag dan de complete lijst op. Tevens 25 potten heidehoning € 6,- per pot. e dhwasmaat@hetnet.nl (Heelweg).

Te koop: heide honing € 7,50 per kilo Hendriks Dalfsen, t 0529-433279, e heinhendriks@tele2.nl

Thea en Nico Oudhof bieden u weer de mogelijkheid voor een fijne natuurvakantie op hun 'echte' camping of in één van hun vakantiewoningen in Zd.-Frankrijk, t 0033-46 79 76 172, i www.lepioch.com

Bezoekerscentrum Imkerij Immenhof.

Dit omvat een imkerij, wijngaard, tuinen, expositieruimte met permanente expositie, terras en plantenverkoop. Een uniek en gezellig uitstapje voor uw vereniging, familie of bedrijf. Voor meer info: i www.imkerij-immenhof.nl of t 024-35 84 543. Gonnie en Marcel Hallmans, Rijksweg 224, Molenhoek/Heumen.

Agenda

(uitgebreide informatie behorende bij onderstaande items kunt u terugvinden op onze website)

Het hele jaar, Weert

Natuur- en Milieucentrum 'De IJzeren Man', Geurtsvenweg 4, is het hele jaar open.

Info t 0495-524893,

e info@natuurenmilieucentrumweert.nl,

i www.natuurenmilieucentrumweert.nl

21 februari, Udenhout

Lezing door Kees van Holland 'Korfimkeren – Hoe en wat?' Aanvang 20.00 u in

Partycentrum 'de Schol'

Info Marcel Horck, m 06-15258421

e mjmhorck@online.nl.

22 februari, Ruinen

Keurmeester Roel Broekman over winnen, verwerken en aanbieden van honing.

Info Roel Broekman, t 0522 451290,

e roel_broekman@hotmail.com, Eiso Eizinga,

t 0522-481891, e eweizinga@gmail.com.

23 februari, Wageningen

Bijeenkomst NBV groepen en hoofdbestuur

2 maart, Echten

Honingbier maken, i www.bijkersgilde.nl,

e bijker@bijkersgilde.nl

9 maart, Driebergen

BD-imkerdag

22 maart, Ruinen

Boelavond bij afd. Ruinen. De veiling start om 20.00 u. Bijenvolken en honing worden niet geveild. Aanmelden materiaal vóór 18 maart: Roel Broekman, t 0522-451290, e roel_broekman@hotmail.com.

30 maart, Etten-Leur

Bijenmarkt. Winkelcentrum, vanaf 8.30 u.

Info H. Boot t 06-30280783,

e voorzitter@bijengilde.nl

27 april, Wageningen

Algemene Ledenvergadering NBV

in Hof van Wageningen.

13 en 14 juli, Landelijk

Landelijke Open Imkerijdag. Voor meer informatie zie i www.bijenhouders.nl.

Ook de digitale Imkernieuws ontvangen? Opgeven via i bijenhouden.nl/media/imkernieuws

Hoera, het basisdiploma!

Een kleine greep uit
"lichting 2012"

Arnhem/Velp

Arnhem/Velp

Wethouder Harriët Tiemens reikt diploma's uit aan twaalf gediplomeerden. (foto Bart Riggeling)

Groningen

Een diploma voor vijftien nieuwe imkers. (foto Yoka Veeninga)

Groningen

Zeeland

Alle 21 geslaagden en hun twee bijen-
teeltleraren. (foto Griet Vervloet-Snick)

Hengelo (G)

De jongste cursiste Len Aalderiong met
haar diploma.

Zeeland

Hengelo (G)

Helmond

Helmond

In november waren er getuigschriften voor negen trotse vlechters. Op tafel de in de cursus gemaakte producten.

Imkerij
de Werkbij

De werkgroep
particuliere
imkers en
geestdriftig

Professioneel en
vrijheid de praktijk
- samen wij graag
samenwerken!

Als imker vindt u
bij ons alle kennis
en producten die
u nodig heeft.

Wij zijn er voor
u bij en voor
elkaar en voor
elkaar.

Startdag

23 februari 2013
van 10.00u tot 16.00u

**Volop aan het werk
mèt en vóór imkers!**

- Verkoop van afgeprijsde en gebruikte imkermaterialen
- Toekomst: nieuwe plannen en ideeën
- Uitswisseling wetenswaardigheden
- Ontmoeting en gezelligheid

Van harte welkom
in Rhenen!

Kijk ook in
prize
webwinkel

Regionale Medianteng 16
1900 AP Rhenen
0175 - 612944
Herdweg 27
8166 AC CAEST
der Wierden

www.werkbij.nl
info@werkbij.nl

Samen Leren Natuurlijk

Jettie van den Houdt
communicatietrainer en wandelcoach
voor teams en diverse andere groepen

Loop je vast met je team?
Zet het in beweging en maak een Teamwandeling!
Een impuls voor effectieve onderlinge samenwerking

jettie.vdhoudt@antenna.nl
T: 0317-423161
www.samenlerennatuurlijk.nl
Wageningen

"Een teamwandeling van Jettie met ons als bestuursleden leverde frisse ideeën."
HB Nederlandse BijenhoudersVereniging

Nederlandse BijenhoudersVereniging
Secretariaat: Grintweg 273, 6704 AP Wageningen
t 0317 422422 f 0317 424180
e secretariaat@bijenhouders.nl | i www.bijenhouders.nl
bank 53.90.42.897, ING 846801
Voor betalingen vanuit het buitenland:
IBAN: NL62ABNA0539042897 | BIC: ABNANL2A
Openingstijden ma t/m vrij: 10.00-14.00 uur
Ook de digitale Imkernieuws ontvangen? Opgeven via i www.bijenhouden.nl/
media/imkernieuws

Het Bijenhuis (winkel)
Grintweg 273, 6704 AP Wageningen
t 0317 422733, f 0317 424180 | e bijenhuis@bijenhuis.nl
i www.bijenhuis.nl
bank 53.90.42.900, ING 823276
Open: dinsdag t/m vrijdag 08.30-17.00 uur
Vanaf 1 maart ook open op zaterdag 08.30 - 13.00 uur

Bijen@wur (PRI)
Centraal Meldpunt Bijenziekten
Postbus 16, 6700 AA Wageningen | Bezoekadres: Droevendaalsesteeg 1
6708 PB Wageningen, t 0317 486001,
e bijen@wur.nl | i www.bijen.wur.nl
(ma t/m vrij van 9.00 - 17.00 uur, op afspraak)

Jaarkleuren
De jaarkleuren zijn als volgt. De jaren eindigend op

0/5: | 1/6: | 2/7: | 3/8: | 4/9:

Pak uw voordeel met uw ledenpas:
Kunstraat gegoten of gewalst
per kg van € 10,99 voor € 8,99

Gemaakt van de beste kwaliteit zuivere bijenwas,
in onze eigen werkplaats.

Aanbieding geldig tot 31 maart 2013

Het Bijenhuis!
Grintweg 273, 6704 AP Wageningen